UDK 355.48 (497.5 Petrinnja)"1777/1871"
334.7 (497.5 Petrinnja)"1777/1871"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 8. 11. 2001.

Cehovsko obrtništvo Banske krajine i vojnog komuniteta Petrinja (1777.-1871.)

Ivica Golec
Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Autor u ovom radu razmatra osnivanje, razvoj, djelovanje i značenje cehovskog obrtništva u Banskoj krajini od kraja 18. do početka druge polovice 19. st., poglavito u vojnom komunitetu Petrinja, obrtničkom središtu i urbanom nukleusu tog dijela Vojne krajine. Na temelju izvorne i dosada nekorištene arhivske građe, podrobno je razložio kajkavski prijevod cehovskih povlastica iz 1773. godine. Rabeći arhivsko gradivo, posebice je pisano o djelovanju i značenju lončarskog, tzv. njemačkog, krojačkog i mesarskog ceha. Na osnovi relevantne literature pruženi su pokazatelji o djelovanju cehova na ostalom području Vojne krajine, a na primjeru Petrinje, ali i Kostajnice, autor nastoji dokazati opravdanost osnivanja vojnih komuniteta kao obrtničkih i trgovačkih središta Krajine. Na kraju autor zaključuje da je cehovsko organiziranje i cehovsko obrtništvo, unatoč nedostacima cehovskog udruživanja obrtnika, ipak djelovalo poticajno na podizanje gospodarstva Banske krajine, a ponajviše Petrinje kao njezina vojnog, političkog, gospodarskog i kulturnog središta.

Uvod

Na hrvatskom području cehovi se razvijaju iz crkvenih bratovština, a ove iz rimskih korporacija i kolegija.[1] U pojedinim dijelovima Europe različito se nazivaju. Po svemu sudeći hrvatski naziv dolazi od njemačkog *Zunft* i u obliku *ceh* postaje sastavni dio hrvatske službene terminologije.[2] Cehovi su privilegirana udruženja, kojima je primarna svrha zaštita vlastitih interesa; okupljaju u jednom mjestu obrtnike iste ili srodnih struka; imaju važnu ulogu u procesu obrtničke proizvodnje; reguliraju proizvodnju; određuju kvalitetu i kontroliraju proizvode svojih obrtnika. Ceh regulira tržište; određuje cijene proizvoda, koje isključuju nelojalnu konkurenciju. Ceh je za obrtnike ujedno i regulator veličine proizvodnje, određuje koliko koji majstor smije imati naučnika (djetića), kako ih valja plaćati i koliko traje radni dan.[3] Sva-

[1] Usp. o tome, Ivan BACH, Cehovi, *Hrvatska enciklopedija*, III., Zagreb, 1942., 654-659.

[2] Đuro GRLICA, O sistemu cehova europske povijesti, *Hrvatska revija*, Barcelona, 36. (1986.) 1. (141.) ožujak 1986., 76-80. Valja istaknuti da u sjevernoj Hrvatskoj prevladava naziv ceh, u južnoj bratovština, a u Bosni i Hercegovini Turci su uveli naziv esenaf.

[3] Fedor MOAČANIN, Cehovske privilegije Banske krajine iz 1773., *Glina-Glinski kraj kroz stoljeća - zbornik*. (uredio Drago ROKSANDIĆ i Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ), Zagreb, 1988., 38.

ki ceh imao je i religiozno obilježje.[4] Cehovski sustav, koji je jednostavno rečeno, uređivao odnos kapitala i rada, u Civilnoj Hrvatskoj i Vojnoj krajini na snazi je sve do početka druge polovice 19. st.

U Vojnoj krajini cehovi su utemeljeni znatno kasnije nego u Civilnoj Hrvatskoj. O cehovskom organiziranju krajiških obrtnika u Beču ozbiljnije se počelo raspravljati nakon Karlovačkog mira (1699.), a napose krajem prve polovice 18. st., nakon osnivanja krajiških pukovnija i vojnih komuniteta. Budući da od tada Vojna krajina počinje gubiti prvotno primarno značenje obrambene institucije osnovane ponajprije protiv širenja turske opasnosti, Beč joj nastoji dati neke nove zadatke i poticaje. Od druge polovice 18. st. propituju se mjere za stvaranje uvjeta u kojima bi Vojna krajina "što je više moguće" izdržavala samu sebe.[5] Nastoji se unaprijediti obrtna djelatnost i sustavnije organiziranje obrtnika, koji nakon 1763. naglašenije naseljavaju Vojnu krajinu, ponajprije vojne komunitete i stožerna mjesta.

Ponajviše su tu kolonizirani strani, već izučeni obrtnici Njemci, Česi i dr. Prema uputama vojnih vlasti na područje satnija trebalo je naseljavati dobre kolare i kovače, a u vojne komunitete ostale obrtnike, uz uzimanje njemačkih djetića (*Gesellen*). Vojne vlasti nastoje povećati broj obrtnika školovanjem krajiških sinova u Beču, Grazu i Varaždinu. Zbog izučavanja zanata dječaci Banske krajine odlaze 1772. u Beč i Varaždin, gdje pojedine obrte izučava 48 mladih Banovaca.[6] Donošenjem općih cehovskih privilegija, krajem 60-ih godina 18. st. počinje reorganiziranje cehova obrtničkih udruga u Vojnoj krajini. Vladar opće cehovske privilegije za obrtnike Karlovačke krajine donosi 1767. godine; za Slavonsku krajinu 1768., za Varaždinsku krajinu 1771., a Banska krajina cehovske povlastice dobiva krajem 1773. godine. [7] Valja primijetiti da su povlastice za Karlovačku, Varaždinsku i Slavonsku krajinu pisane po istom obrascu sa 20 gotovo identičnih članaka. Povlastice za Bansku krajinu su proširene na 34 članaka i njima se nastoje ispraviti nedostaci prethodnih, zbog čega su postale primjer budućim cehovsko organiziranim obrtnicima većeg dijela Krajine, primjerice Banatske krajine 1777. godine.[8]

1. Osnovna obilježja cehovskih privilegija Banske krajine iz 1773. godine

U Banskoj krajini obrtnici su djelovali i prije organiziranja cehova i dodjele općih cehovskih privilegija. U Petrinji, urbanom nukleusu Banske krajine, krajem 17. st. ima mlinara, mesara, kovača i puškara. Slično je bilo u Dubici, Glini i Vojnom Sisku. A obrtnici Kostajnice 1760. od carice Marije Terezije mole cehovske povlastice, o čemu je raspravljao i Hrvatski sabor 1762. godine.[9]

[4] U župnoj crkvi svaki ceh imao je svoj oltar. Svetac kome je bio posvećen oltar, ujedno je bio i zaštitnik dotičnog ceha. Na blagdan toga sveca, sv. misa održavala se kraj tog oltara, a svi članovi ceha sa svojim obiteljima, djetićima (kalfama) i pomoćnicima (šegrtima) bili su joj dužni prisustvovati. Kraj oltara nalazila se i cehovska zastava, pod kojom su članovi ceha išli u procesijama sa zapaljenim svijećama.

[5] F. MOAČANIN, n. dj., 38.

[6] Usp. o tome opširnije, Peter KRAJASICH, *Die Militärgrenze in Kroatien,* Wien, 1974., 249.

[7] Ima autora koji iznose različite godine dobivanja cehovskih privilegija za pojedine dijelove Krajine. Tako npr. F. Vaniček drži da je Slavonska krajina privilegije dobila 1796.; Varaždinska krajina 1771.; Karlovačka krajina 1772.; Banska krajina 1774. godine (usp. o tome, F. VANIČEK, *Specialgeschichte der Militärgrenze aus originalquellen und quellenwerken geschöpft,* II, Wien, 1875., 629.). Mathias STOPFER navodi za Karlovačku krajinu 1767. za Slavonsku krajinu 1768., Varaždinsku krajinu 1771., a za Bansku krajinu 1774. godinu. (M. STOPFER, *Lehrbuch über die Militärgranz-Verwaltung des österreichischen Kaiserthums,* Graz, 1841., 301.).

[8] Mirko MITROVIĆ, Esenafske privilegije zanatlija Banatske vojne granice (1777.), *Zbornik Matice srpske za istoriju,* Novi Sad, 1987., 35, 106.

[9] Hrvatski sabor na zasjedanju od 22. rujna i sljedećih dana 1762. odlučio je predočiti kraljici "da krajišnici vrše krajišku službu i da se ne mogu tako brzo posvetiti obrtu, a još manje podučavati naučnike i obrazovati pomoćni-

Položaj obrtnika u Banskoj krajini uređen je posebnom diplomom vladarice od 18. prosinca 1773., kojom Petrinja postaje sjedište i središte velikog ili glavnog ceha (*Haupt-gränz Zunftlade*) za cijelu Bansku krajinu[10], a filijale kao "nerazdvojni udovi" tog ujedinjenog odnosno glavnog ceha osnovane su u Dubici, Kostajnici, Glini i Vojnom Sisku. Original "petrinjskih" cehovskih privilegija, koji je osobno potpisala carica i brigadni general Banske krajine Joseph barun Siskovich, čuvao se u glavnoj cehovskoj škrinji (*ober ladici*). Pisane su njemačkim jezikom, goticom, na pergamentu i bile su "uložene u koricah od kadife iliti baršuna, ter utvrdjene velikim cesarskim državnim pečatom, nalazećim se u osobitoj mjedenoj kutiji, na kojoj je urezana slika dvoglava orla cesarskoga, a kroz ovu kutiju provučena je osobita zlatna uzica tako da je jedno s drugim spojeno načinom nerazdruživim."[11] Svi petrinjski i filijalni cehovi posjedovali su kopije privilegija prevedene s njemačkog na hrvatski jezik. Obrtnici su se po njima oganizirali i uređivali međusobne odnose, nakon što ih je u Varaždinu, onovremenom sjedištu Banske generalkomande, konačno potvrdio i ovjerio stožerni auditor Johan Kemminger.[12] Člankom 1. povlastica "vszi Mesterzski lyudi ... Banszke kraine" udružuju se u jedan privilegirani ujedinjeni ceh, a izjednačavaju se s majstorima obrtnicima u ostalim državama Monarhije.[13] Cehovske privilegije za krajiške obrtnike, donijete prije 1773., takve ili slične odredbe nisu sadržavale.

Osim glavnog ceha osnovanog u Petrinji, u kojem bi trebali biti udruženi svi majstorski obrtnici Banske krajine, čl. 2. privilegija dopušteno je, ako je to Generalkomanda držala potrebnim, osnivanje podružnica, odnosno "sinovskih" cehovskih ogranaka. Pletenje, te tkanje lana i vune, kao kućna prerađivčka djelatnost, izuzima se ispod cehovske stege, a u cehu moraju biti udruženi svi obrtnici osim "Tkalczov, Czeigmoherov y Strikarov" (tkalci, suknari i pletači) i ostalih koji se bave nekim uobičajenim zanimanjem za "hranu y sivlenye".[14]

ke, pa ustanovljenje ceha ne bi koristilo ni njima, ni javnom interesu". Usp. o tome, *Zaključci hrvatskog sabora*, VIII., Zagreb, 1971., 120; F. MOAČANIN, n. dj., 38-43.

[10] O cehovskim prvilegijama Banske krajine iz 1773. pisao je F. MOAČANIN na temelju kopije pisane njemačkim jezikom, pohranjene u Hrvatskom državnom arhivu u fondu Generalkomande Karlovac, kut. 8. (Usp. o tome, F. MOAČANIN, n. dj., 43.). Budući da sam u Državnom arhivu Sisak-Sabirni arhivski centar Petrinja (dalje: DAS-SACP, Cehovske privilegije, čl. i str.), tijekom istraživanja za *Povijest grada Petrinje* od 1985. do 1989. u zbirci rariteta, primijetio hrvatski prijevod cehovskih privilegija Banske krajine, napravio sam preslik, koji danas ima osobitu vrijednost, jer se nakon okupacije Petrinje (1991.-1995.) još ne zna za sudbinu originala. Stoga, držao sam opravdanim i korisnim da prvi podrobnije upoznam naše čitatelje i znanstvenike, osobito gospodarske povjesničare, ali i lingviste, s najvažnijim člancima privilegija pisanim onovremenim kajkavskim narječjem.

[11] S. PEJAKOVIĆ, Porodica Millichichah, *Banovac* 11 (1898.) 29, 10, 1.

[12] Budući da je sjedište Banske generalkomnde do 1776. bilo u Varaždinu, tamo je bilo i sjedište štabskog auditora za obje banske pukovnije. Sačuvani primjerak hrvatskog prijevoda povlastica koji je koristio petrinjski lončarski ceh s potpisom i pečatom auditora nalazi se u osobnoj arhivi autora. Budući da je to dio pismene ostavštine pok. istraživača petrinjske prošlosti prof. Antuna Petračića predan meni na upotrebu i čuvanje, prigodom korištenja, kao i drugu građu iz spomenute ostavštine, označavam kao: osobna arhiva - ostavština Petračić ili skraćeno O.A - O.P.

[13] Podrobno to je uređeno u uvodu cehovskih privilegija: "Valujemo Ocivesztno z ovem Lisztom y znano chinimo vsakomu, daje nami od Sztrane nasse verne **Bannszke Szoldachke Kraine** na pervo posztavlenije ondessne General Comamande po nassega Dvora Voinichkom Tolnachu nai poniznesse Zovemi predoneseno, kak naimre vu Rechenoi kraini k nassoi naimlosztivnessoi radosszti Lydi Mesterszki povisavajusse vendar pako z nikakvem Redom Mesterszkem y Szloboszchinum jos previdyeni niszu, y Zatho je naipokornessa molba dabi Mi imenuvane Mestersszke lyde vu nassi **Banskoi kraini** Z kakvemi nai premilosztivnessemi Privilegiumi Za verle Messtre declaruvati, **y ovak takve drugem vu nasse Vugersszke y Nemsskeh kralijevsszkeh Zemlijah Priviligeranem Messtrom, y Mesterszkem lydem, Czehom y naredbom jednako dersszati vchinili.** Kad anda mi ovo nai poniznesse na pervo davanje Milosztivno pregledali, y premiszlili iesszmo, da takovo odluchenye y Red oszebuino Bosju Diku na dobro i Hasszen Orszaga, tulikaisse na povekssavanye, y vu postenom Redu derssanye lyudih y na izte messtrie Szamo za chuvanye Szlusi y kani; taksszmo Mi na nami vu dugovanyh naiponiznesse napervo posztavelenih, Z dobrem razumom, Pametjum, Talnachenijem y pravum Znanostjum nima vre rechnem Mesterszkem lyudem **Banszke kraine** naszledujuchega Mesterszkoga Reda y Szlobodnoszt milosztivno privolili y podelili y zato imaju vszi Mesterszki lydi nasse vech put rechene **Banszke kraine** jeden od nasz milosztivno Priviligerani, y Szlosni Czeh vuchiniti, y vszem drugem kak vu nasseh Kralyevszkeh Orszageh, y Zemlyah Priviligeranem Maisztorszkem lyudem, czehom i Naredbom jednokosze derssati..." (DAS-SACP, Cehovske privilegije, str. 1-3.).

[14] DAS-SACP, Cehovske privilegije, čl. 3 (kotrig drugi), str. 3-4.

Majstori i djetići koji stanuju u mjestu glavne ili "szinovske" ladice obvezatni su na određene vjerske blagdane, posebice na blagdan patrona ceha nazočiti službi Božjoj "vu dosztoine oprave" - svečanom odijelu. Zbog neopravdanog nedolaska na bogoslužje majstor je kažnjavan novčanom kaznom od 15 kr., a djetić kaznom od 6 kr. Osobite dužnosti nalažu se cehovima u vrijeme godišnjih procesija na Tijelovo. Tom prigodom valja strogo voditi brigu o nepotrebnom prekoračenju troškova.

Cehovske sjednice (spravišća) kojima obvezatno prisustvuju majstori što stanuju u mjestu gdje se nalazi cehovska škrinja, održavaju se tromjesečno kod škrinje (*Lade*), u koju su upisani (*Zunft Versammlung*). A izvanredne sjednice, obično se nisu mogle održavati "pres Znanya y nazochnoszti Comissara od Poglavarsztva preposztavlenoga...". Dan tromjesečnih sjednica koje se održavaju u kući vrhovnog cehovskog majstora određuje povjerenik. Majstore poziva mlađi majstor, a djetiće, stariji djetić.[15] Tom prigodom uz obvezatnu nazočnost povjerenika, svaki majstor nastanjen u mjestu trebao je plaćati tromjesečnu pristojbu od 24 kr., svaka udovica po mlađem cehovskom majstoru 15 kr., a svaki djetić 12 kr. Majstori koji su stanovali izvan mjesta škrinje, tzv. ladanjski majstori (*Landmeister*), morali su doći na skupštinu samo jednom godišnje i platiti nešto manju pristojbu nego ostali obrtnici.[16]

Valja primijetiti da ustrojstva petrinjskih cehova u smislu ovih privilegija, cehovski majstori plaćaju tromjesečnu pristojbu u iznosu od 7 kr., a ne 24 kr., kao što je to predviđeno člankom 5. privilegija. Nije nam poznato kako je to krajem 18. st. bilo izvan Petrinje odnosno Banske krajine, pa ostaje otvorenim pitanje je li pri pisanju privilegija nastala slučajna greška ili je naknadnim uputama Generalkomande taksa svedena na iznos koji su i plaćali svaka tri mjeseca petrinjski cehovski majstori počevši od 1775. godine. Nadalje, čl. 6. propisana je novčana kazna za majstore i djetiće zbog neopravdanog izostanka s tromjesečnih spravišća, i to za majstore 24, a za djetiće 12 kr. Brava svake cehovske škrinje morala je imati tri vrste ključeva. Prvi se čuvao kod povjerenika, drugi kod vrhovnog cehovskog majstora, a treći kod cehovskog podmajstora, tako da se škrinja mogla otvoriti samo u prisutnosti sva tri čuvara cehovskih ključeva, ponajprije zbog sigurnosti, eventualnih zlouporaba i sl. Na skupštine majstori i djetići moraju dolaziti trijezni i uljudno se ponašati "ter presz krichanya, Larme y Spota ... poglavarnomu Comissaru dusnu pokornoszt, y prestimanye izkazati". Na prijekore imaju odgovarati stojeći, bez vike i "zlocheszteh rechih", za prijestupe predviđaju se novčane kazne, a za osobito teške prijestupe bit će "na Poglavarsztvo, y k Szlavnomu Szudu obtuseni i na previdyene dati". Čl. 9. privilegija majstorima se dopušta primanje naučnika (*Lehrelingen*), i oslobođenje izučenih (*Ausgelehrnten*) uz pismenu potvrdu (*Kundschaft*).[17] Dječake koji žele izučiti obrt i u kojih se može naslutiti sklonost prema izučavanju pojedinih obrta, majstor prima u prisutnosti dvojice lokalnih majstora obrtnika i tom prigodom preuzima njihove rodne listove. O primanju (*Aufnahme*) ili pogodbi (*Aufdingung*) majstor izvještava na glavnoj godišnjoj skupštini. Pri upisu u škrinju dječak plaća pristojbu od 1 for. i 30 kr., jedino zidarski i tesarski naučnici pukovnije plaćaju samo 30 kr. Pored tog plaća se i upisnina (*Einschreibgeld*) od 6 kr. Trajanje naukovanja ovisi o složenosti obrta i sposobnosti naučni-

---

[15] "Szpravischu imaju vu mesztu Ladicze Stojechi mestri na odrechenoga Comissara odlucheni dan, y vuru odhajati, y takai od vszake mestrie jeden Detich, Mestri po mladem Czehmaisztru pozivajusze, Detichi pako po Sztarom Detichu, koteri vszako Leto znoviih Zeberesze iliti postavlja. Takvi anda vszi vszaki Quartal vu Quartiru ondesnoga Ober Czehmisztra, y naimre Detichi vu nutersztuplenju k ladici presz Palicze, ali kakvoga drugoga Orussja..." (Isto, čl. 5., str. 7.).

[16] U petrinjskim cehovima najveći broj ladanjskih majstora bavilo se obrtom i stanovali u Vojnom Sisku, a neznatan ih je broj iz ostalih mjesta Banske krajine. Ladanjski majstor plaćao je godišnju taksu od 48 krajcara, "vszaka Udovicza 30 x y vszaki Detich zasze y za drugoga ostaloga Paidassa 24 kraiczare".

[17] Čl. 9. hrvatskog prijevoda privilegija glasi: "Hochemo Milostiwno dopusztiti da Meszterszki Lyudi Bannszke kraine Szlobodni budu, Dechake vu navuku meszterszkomu Vezeneti, izvuchene navadno oszloboditi, takovem liszte y imenuvane Kundschafte/: nego zadne vendar presz Peneszi pod piszati, y vu tho ime tak pri Glavnoj Czeskoi Ladiczi, kakti y pri Szinovszkoi jeden od Poglavarsztva pryeti pechat prisztavlati, i takovoga vusszivati" (DAS-SACP, Ceh. privilegije, čl. 9., str. 10).

ka i obično traje od 2 do 4 godine.[18] Molbi za oslobođenje naučnici obvezatno prilažu potvrdu o redovitom i marljivom pohađanju nedjeljne škole ili opetovnice i vjeronauka. Oslobađaju se u prisutnosti još dvojice majstora, a potom kao pravi pomoćnici (vrli djetići) na idućoj glavnoj godišnjoj skupštini ceha plaćaju pristojbu za oslobođenje (*Freisprechgeld*) koja je u Banskoj krajini i Petrinji obično iznosila 3 for.[19] Ako je pomoćnik želio postati majstor, morao je ispunjavati više uvjeta.[20] Pod nadzorom dvojice majstora kontrolora (*Beschaumeister*) trebalo je izraditi majstorski rad (*Meisterstück*), nakon čega mu se dodijelilo majstorsko pravo, što mu je pružalo mogućnost da kao majstor bude uključen u ceh. Majstorska pristojba za ulazak u ceh nije smjela prijeći 15 for., prema okolnostima mogla se sniziti, a siromašnima i oprostiti.

Cehmeštri moraju paziti da majstori izrađuju robu iz kvalitetnog materijala, nabavljenog po što nižoj cijeni, da bi cijena robi što je izrađuju bila jeftinija. Od toga će imati koristi majstori i čitava zemlja. Znači takva roba nije dobrobit samo "czelomu Orsszagu, nego y nim Szamem Messtrom za dobro doide y Orszachke Sztanovnike privabluje, da vsze szvoje Potrebnoszti vu Orszagu Szami kupe y delati daju".[21] Majstor koji bi isporučio loše djelo ili svoj rad neprimjerno cijenio, bit će kažnjen ne samo od ceha "nego y takai na tussbu od Poglavarov mora kastigatisze... a ... Tusitel pako po Szudu y Pravicze nai nekvaren posztane".[22]

Cehovskim privilegijama bila su zabranjena cehovska gošćenja i izostanci zbog mamurluka, tzv. plavi ponedjeljci (*Blaumontags*).[23] Da bi se tmurni ponedjeljci što prije otklonili, majstori neće isplaćivati pmoćnike tjedno, nego po "komadu", pa se tjedna plaća dijelila na šest nadnica što su bile isplaćivane samo za dane stvarnog rada.[24] Gdje to nije bilo uobičajeno, isplata je obavljana dnevno. Strani pomoćnici "dovandrajuchi sztranszki Detichi" pri dolasku u Petrinju trebali su odmah predstojniku određenog ceha pokazati svoje putne isprave da bi im se omogućilo besplatno konačište i da se što prije zaposle kod majstora kojima su potrebni. Pomoćnik koji je "dovandrao" bez putnog lista nije mogao dobiti ni posao ni novac za prenoćište. Tako pridošli pomoćnik, kada nastupi na posao, plaća u cehovsku ladicu upisninu od 7 kr. i tromjesečni doprinos od 12 kr. Ova tzv. vandrovka držana je prijeko potrbnom nadopunom radi stjecanja daljnje naobrazbe majstorskih pomoćnika i potrebnog radnog iskustva. Osim toga, vandrovanje je bilo potrebno i stoga što je prema odredbama vojnih vlasti podnositelj zahtjeva za majstorsko pravo trebao dokazati da je prije toga najmanje tri godine vandrovao po poznatim obrtničkim središtima Monarhije i ostale srednje Europe. Poslije 1812. vandrovanje u inozemstvo odobravalo se samo onima, za koje se nije sumnjalo da će vrijeme provedeno u drugim zemljama znati korisno upotrijebiti i da će se zasigurno vratiti

[18] Usp. o tome, Rudolf BIČANIĆ, *Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji 1750.-1860.*, Zagreb, 1951., 62-64.

[19] O tome u čl. 11. privilegija između ostaloga piše: "... more se Dechak, akose je vu vszem dobro zaderssaval opet od Szvojega Messtra vu nazochnoszti jos drugeh dveh vu Mesztu nahajajucheh Mestrov Szloben Szvoga navuka uchiniti, y onak takav kakti jeden verli Detich Szpoznati, kada takai nije potrebno onda Dechaka k Ladiczi ali k meszterszkomu Szpravischu dopelati nego vendar ima Messter pri doiduchoi czello Lethnoi glavnoi Szkupchini takovo oglasziti, y od novoga Deticha Plachu z 3-mif: od Regimenczsich Zidarszkeh y czimermanszkeh Detichov pako Szamo 30 x Ladiczi posztaviti...". (DAS-SACP, Ceh. privilegije, čl. 11., str. 11-12).

[20] Tako između ostaloga mora biti poštenog roda, da je zakonito dijete, da je domorodac ili da je kao inozemac dobio otpusni list od svog poglavarstva, te "da je pri jednom Messtru delal, ter verno, y posteno Szlusil, dosztoino probuvan mora" (DAS-SACP, Ceh. privilegije, čl. 12., str. 12).

[21] DAS-SACP, Ceh. privilegije, čl. 17. str. 15.

[22] Isto, čl. 18., str. 15-16.

[23] Naziv "*Blaumontag*" ili tmurni ponedljeljci najvjerojatnije nastao zbog prekomjernih nedjeljnih pijančevanja majstorskih pomoćnika, koji radi toga ponedjeljkom nisu bili spremni za posao, i bili su samo formalno u radnjama ili su se međusobno posjećivali što je također bilo zabranjeno.

[24] "Prepovedajusze Gosztbe, modri ponedelki y zato Detichi ali od komadov delati moraju, ali Tjedna placha na dneve rasdeliimsze, koj Detich bi manguval vu delatnem Dnevu, ali Vandrajuchega Deticha Szprevadjal pervi put z 30 mi drugi z 40 mi x (krajcara) Kastigasze. Mester koy ovo zna a nepove pervi put 30 x dugi put 1 f za kastigu plati". (DAS-SACP, Ceh. privilegije, čl. 20., str. 35-36.).

u Krajinu. O nakani krajiških mladića koji su težili ostati u Beču i ostalim mjestima vandrovanja pisao je (1782.) umirovljeni ratni povjerenik Trajan. Neki se pomoćnici, nakon izučenog obrta, nisu više željeli vratiti u svoj zavičaj, jer su procjenjivali da im obrtnička djelatnost u Vojnoj krajini ne donosi sigurnu budućnost.[25] A takvih nastojanja bilo je i u banovinskih majstorskih pomoćnika. Naslućujemo to iz izjave opančarskog djetića Lovre Severa iz Petrinje, koji prigodom odlaska na vandrovanje u rujnu 1793. potvrđuje svoje dugove od 32 for. i određuje da njegova majka Dorica može, ako on bude "tamo kam kani Szebi dobru Szrecchu najti mogel" prodati njegov dio zemlje, te eventualni višak novca ostvaren prodajom, ravnomjerno podijeliti s njegovim sestrama.[26]

Majstorskoj udovici koja je poslije smrti supruga nastavila voditi obrt, ceh je bio dužan dodijeliti iskusnog i čudorednog pomoćnika. Ako je imala naučnika, ostao je kod nje do posljednjeg tromjesečja svoga naukovanja, a zatim morao je prijeći drugom majstoru, do potpunog izučenja i oslobođenja.[27] U takvim slučajevima često je sklapan brak između majstorske udovice i dijetića. Primjerice, poslije smrti petrinjskog pivara Ulricha Greinera (1812.), udovica Ana nastavila je voditi obrt i udala se za pivarskog naučnika podrijetlom Talijana Leonharda Martinia s kojim je sklopila i ženidbeni ugovor (21. 11. 1814.).[28] Budući da je Martini bio stranac, vjerojatno je nastojao uz pomoć ugledne majstorice što lakše i brže postati članom tamošnjeg drugog ceha. Uspjelo mu je to, već iduće 1815. godine, nakon plaćenih pristojbi od 7 for. i 30 kr. i posebnih 4 for. i 30 kr. Kao pivarski obrtnik tu je radio do 1817. godine. Ali, zbog nepoštivanja pojedinih odredaba ženidbenog ugovora, i neuspjelog pokušaja da se pivovara i stvarno prenese u njegovo vlasništvo, napustio je suprugu i otišao iz Petrinje. A majstorica, ponovno udovica, udaje se za stranog pivara Christophora Brucknera, koji je zahvaljujući toj okolnosti, nedugo potom dobio građansko pravo i 1819. postao punopravni član petrinjskog "drugog" ceha. Sin pokojnog Greinera također se zvao Ulrich, 1819. počeo je, a 3. lipnja 1822. uspješno je završio pivarski obrt kod svog očuha (*Stiefvater*) Brucknera.[29] Nakon vandrovanja i položenog majstorskog ispita nekoliko godina radio je izvan Petrinje, a od 31. kolovoza 1830. poslije plaćene pristojbe bio je upisan u ceh rodnoga grada. Od tada vodio je pivovaru, a pojedini članovi obitelji Greiner ostaju najpoznatiji *Bier Braumeštri* sve do kraja 19. stoljeća.

Cehovskim privilegijama Banske krajine određeno je da su majstori dužni pod prijetnjom kazne od 12 kr. sudjelovati na sprovodu preminuloga majstora ili majstorice. Sprovod umrloga trebalo je pratiti 6 majstora, a za preminuloga čitana je misa zadušnica.[30]

Člankom 32. privilegija najoštrije se zabranjuje upotreba cehovskog novca za jelo ili piće "ali pak na druge zlocheszte navade..." koje su dosada kod ceha bile uobičajene, kao npr. ugošćavanje ladanjskih majstora, za čuvanje škrinje, plaćanje starijeg pomoćnika (*Altgesell*) "na

[25] Usp. o tome, Alexander BUCZYNSKI, *Gradovi Vojne krajine*, II., Zagreb, 1997., 14.

[26] DAS-SACP-GPP-K 10 (1) god. 1793., spis br. 8.

[27] Usp. o tome čl. 30. privilegija koji glasi: "Kada po Szmeti jednoga Mestra nyegva Dovicza vu thom Sztalisu Mestriu na dalije dersati hoche imasze noi jeden verlo znani y dobroga dersanja Detich iz mestrie na ruku dati y akoli pako jednoga Dechaka vu Navuku bi imala moresze takov pri noi do zadnjega Fertala letta Szvoga vremena Navuka osztaviti poklam pako drugomu Mestru za boljsse izvuchenje y Szlobodno vchinenje predati" (DAS-SACP, Ceh. privilegije, čl. 30., str. 21-22.).

[28] DAS-SACP, GPP-K-11 (2), god. 1814., spis br. 86.

[29] DAS-SACP, sig. GPP-311-XI-a/2 - Der Deutsche-Zunft, Frysprechungs Buch 1807.-1875. (Knjiga oslobođenja naučnika).

[30] To je uređeno čl. 31. privilegija koji glasi: "Imaju pri jednom mertvom Messtru, ali Messtrice; 6 vu messtu nehajucheh Szkupa messtrov illi drugi mestri czeha pod kastigum 12 x (krajcara) z Sprevodom hoditi, y akoli komu kakav oszebuini Szpachek je onda taki Oberezehmestrru naissze oglaszi, dassze po Jung Messtru drugi k Szprevodu poszvati more, tulikaisse imassze za pokoinoga ali pokoine dussu jedna Szveta Messa Szlusiti dati y imaju takaise vszigdar 6 Detichov akoih tuliko vu messztu bude y ako ih visse je kak y tak nigdar visse, nego 6 pri jednomu mertvomu messtru, jednoi messtriczi, ali jednomu Detichu na Szprevodu biti" (DAS-SACP, Ceh. privilegije, čl. 31., str. 12-20).

okolo nosenie Ladicze", na tzv. njemački pehar "zkoterem sze je Detichom napialo...", kao i druge nepotrebne odnosno suvišne izdatke koji nisu odobreni "vu oveh nasseh Articulusseh". I tu je bila presudna uloga povjerenika. Novac koji je ulazio u cehovsku škrinju smio se trošiti za službu Božju, za pripomoć unesrećenima, oboljelima "ali drugach Sziromaszko posztavleneh Mestrov, Dovicz, ali detichov", nadalje za ukop članova, koji su umrli ostavši bez sredstava, i ostalim prigodama koje su kršćanske ili koje služe za unapređenje obrta. Nadalje, taj novac valjalo je upotrebiti za troškove njege slučajno oboljelih pomoćnika, zatim za uređenje jedne bolnice, kao i za uređenje ubožnice za stare i nemoćne članove bez sredstava za život.

Na prvom tromjesečnom sastanku u godini u pravilu održavana je glavna skupština "vszakoga Glavnoga ali szinovskoga czeha...", kada vrhovni majstor "zverhu pryemanja y Sztroska czello Lettni Rachun" polaže, čitajući ga javno pred prisutnima. Obračun potpisuje povjerenik, te "ober i untercehmeštar", a potom se obračun pohranjuje u škrinju. Na glavnoj skupštini svake druge godine potvrđuje se vrhovni cehovski majstor, "ali pak ondaszni Unterczehmester nyegovo meszto dobi ter koj drugi Unterczehmester izabere sze".[31] U završnom 34-tom članku ovih općih cehovskih Privilegija za Bansku krajinu, utvrđen je način rješavanja nepredviđenih slučajeva koji nisu uređeni privilegijama. U takvim okolnostima obrtnici trebali su se vladati prema postojećim ili budućim propisima Dvorskog ratnog vijeća ili ako tih nema o tome trebali su izvjestiti Bansku generalkomandu.

Ove privilegije pisane su u vrijeme kada je Petrinja sjedište Druge banske pukovnije i kada se u Beču ozbiljno razmišlja da se tom stožernom mjestu dodijeli položaj vojnog komuniteta, upravo stoga što je uz trgovce, tu živjelo i djelovalo i dosta obrtnika. Naslućuje se to i iz pojedinih članaka privilegija koji su pisani tako, kao da Petrinja već ima status povlaštenog krajiškog grada. No, sve do 1777., kada je Petrinja proglašena vojnim komunitetom, rad i cjelokupno poslovanje petrinjskih cehova, kao povjerenici prate za to posebno zaduženi pukovnijski časnici. Vjerojatno od 1777. a zasigurno od 1780. cehovski je povjerenik gradski tužitelj, a od 1797. do 1809. tu dužnost, osim u iznimnim slučajevima, više ne obavlja tužitelj, nego od magistrata vojnog komuniteta Petrinja za svaki ceh posebno zaduženi povjerenik.[32]

Podrobnom analizom privilegija uočavaju se nastojanja vojnih vlasti da razvoj obrta u Banskoj krajini i Petrinji drže strogo pod kontrolom, što odgovara općoj militarizaciji cjelokupnog društvenog života u Vojnoj krajini, provedenoj tijekom 18. stoljeća.[33]

Unatoč prepoznatljivim težnjama Beča, koje dolaze do izražaja u ovim povlasticama, ne bismo smjeli zanemariti njihov pozitivan utjecaj na razvoj obrta, ponajprije u Petrinji, sjedištu glavne cehovske ladice, a potom u Glini i Kostajnici. Vidi se to već krajem 18. i početkom 19. st. povećanjem broja obrtnika raznih struka, školovanjem domaćih i dolaskom stranih obrtnika. Stoga mislimo da nisu točne pretpostavke ili pak tvrdnje ponekih pisaca, da ove privilegije nisu pridonijele poboljšanju u razvoju obrtničke djelatnosti, što se potkrepljuje prevelikim brojem izučenih majstora, mnoštvom "fušera" i sl.[34] Ako ne potpuno, svakako većim dijelom poriču to sačuvani zapisnici nekih petrinjskih i glinskih cehova, znatan broj obrtnika raznorodnih struka, te svakako znatan broj već iskusnih stranih, obrtnika o čemu u daljnjem tekstu dajemo i konkretne pokazatelje.

[31] DAS-SACP, Ceh. privilegije, čl. 33., str. 22-23.

[32] O.A. - O. P. - Hafner-Zunft Protocoll und Consignation 1775.-1828.

[33] DAS-SACP, Ceh. Privilegije, čl. 1.-34.; Usp. o tome i Zvonko MATAGIĆ, *Građa za povijest Banije i grada Petrinje* (strojopis), Rijeka, 1960., 154-162.

[34] F. MOAČANIN, n. dj., 43.

2. Petrinjski lončarski ceh (Hafner Zunft) - najprestižniji lončarski ceh Hrvatske krajine

Nakon dobivanja općih cehovskih privilegija 1773. u Petrinji djelovalo je pet cehova, i to: lončarsko-tesarsko-kolarski ceh; opančarsko-postolarsko-čizmarski; mesarski; kovačko-bravarski i lađarski ceh. A konačnom potvrdom hrvatskog prijevoda "artikula" 1775. godine, petrinjski cehovi organiziraju se i djeluju prema dodijeljenim privilegijama. Prvi, tako organiziran bio je lončarski (*Hafner*) ceh, koji je do 1775. bio udružen u zajedničkom cehu s kolarskim i tesarskim majstorima. Od 1775. to je prvi ceh, u koji je udruženo 9 lončarskih majstora i 9 majstorskih pomoćnika. Vrhovni cehovski majstor (*oberczehmeister*) bio je Andrija Švehar, a zamjenik Mato Borošić. U cehu se od njegova osnivanja posebna pažnja pridavala izradi godišnjih financijskih izvještaja. Lončarski majstori 1775. započinju svoje djelovanje sa 50 for. i 40 kr. gotova novca. Za početak normalnog rada otada samostalnom lončarskom cehu potrebni su posebni novčani izdaci. Za izradu i nabavku cehovske škrinje iz blagajne plaćeno je 8 for.; za dvije zapisničke knjige (*Prothocolla*) 2 for. i 16 kr.; za svijeće 5 for.; petrinjskom župniku Johanu Riszu za odslužene četiri kvartalne mise 1 for. i 54 kr.; za prijevod cehovskih privilegija s njemačkog na hrvatski jezik plaćeno je 4 for.; za jedan cehovski stolčić 37 kr.; za nabavku društvenog barjaka s obilježjima ceha 12 for. i 36 kr.; za izradu cehovskog pečata 3 for. i 15 kr.; stožernom sucu u Varaždinu za ovjeru hrvatskog prijepisa privilegija 5 for. i konačno za troškove cehovske glavne ladice (*Haupt Zunftlade*) 6 for. i 22 kr. Znači ukupni troškovi iznosili su 49 for. Zato su u toj početnoj godini zanemarivi prihodi; u blagajni (30. 10. 1775.) je ostala samo 1 for. i 48 kr. Završni obračun potpisali su nadstojnik (*Oberworsteher*) glavne cehovske ladice Đuro Zlobković, untercehmeštar M. Borošić, cehovski majstor Pavel Vitković i povjerenik vojnih vlasti pukovnik Druge banske pukovnije Paul Szlamicza.[35] Tijekom 1776. ceh bilježi i veće prihode. Od pristojbi cehovskih majstora i pomoćnika 3 for. i 44 kr.; od prijema djetića u nauk i njihova oslobođenja 20 for. i 44 1/2 kr. i dr. Od znatnijih izdataka 1776. valja spomenuti 2 for. isplaćene učitelju Haszleru za izradu završnog računa za 1775. godinu, buktinje za pravljenje vatrometa plaćene su 6 for. i 1 1/2 kr. i ostalo u ukupnom iznosu od 19 for. i 18 1/2 kr. Prema tome za razliku od 1775., kada prihodi iznose 2 for. i 48 kr., godine 1776. povećani su na 26 for. i 16 kr., pa je u cehovskoj blagajni za iduću 1777. ostalo 6 for. i 58 kr.[36]

Petrinja je bila jedini vojni komunitet u Hrvatskoj krajini u kojemu su lončarski majstori imali svoj zasebni ceh. Primjerice u vojnom komunitetu Bjelovar, zbog malog broja lončara, ta je vrsta obrtnika bila organizirana u trećem cehu zajedno sa pekarima, mesarima, pivarima, češljarima, medičarima, mlinarima, sapunarima, kobasičarima, strugarima debele kože i opančarima.[37] A na području Banske krajine, osim u Petrinji, do početka 19. st. nije zabilježen niti jedan lončarski majstor.

U petrinjskom lončarskom cehu 1778. bilo je udruženo 30 majstora[38], 1779. godine 41; 1780. isto 41; a 1781. taj broj porastao je na 56 lončarskih majstora. U Petrinji, kao najpogodnijem mjestu Krajine za vođenje te vrste obrta, lončarski zanat izučavalo je više mladih Petrinjaca, ali Petrinja postaje privlačna i za strane, već poznate i kvalitetne majstore. Povećani broj lončara nepovoljno je utjecao na međusobne odnose među članovima ceha, ponajprije stoga što za povećanu lončarsku proizvodnju, unatoč kvalitetnoj izradi, nije bilo odgovarajuće potraž-

---

[35] O.A. - O.P. Hafner-Zunft Protocholl und Consignation 1775.-1828.

[36] Isto. Valja spomenuti da cjelokupno poslovanje cehova, pa tako i obračuni, bili su iskazani prema vojnim godinama, koje su se računale od 1. studenog tekuće do zadnjeg dana listopada iduće godine.

[37] A. BUCZYNSKI, n. dj., II, 20.

[38] Isto. To su bili ovi lončari: Andrija Švehar, Mato Borošić, Pavel Vitković, Jurko Bogdanić, Ivica Radičević, Pavel Šubarić, Josip Radičević, Josip Bašić, Baltisar Borošić, Matija Puškić, Andrija Levačić, Josip Rubida, Jurai Šiprak, Matija Šiprak, Mato Tortić, Andrija Goršetović, Mato Gener, Tomas Brebrić, Josip Supanić, Jakob Vučak, Anton Vitković, Pavel Lilijavac, Ivica Pilipčić, Mihal Tortić, Pavel Šubarić i Josip Zubec.

nje, kako u Petrinji, tako i na širem području Banske krajine. Primoralo je to poneke petrinjske lončare da obrt nastave voditi u drugim mjestima Vojne krajine, ali i Civilne Hrvatske. Budući da petrinjsko tržište i pored velike potražnje krajišnika iz nepoznatog gradskog zaleđa i vojnog osoblja Druge banske pukovnije, nije moglo primiti veće količine lončarske robe, ona se usmjerava prema žiteljima naselja uz rijeku Kupu i Savu. U tu svrhu ceh je na određeno vrijeme znao sklapati ugovore s vlasnicima riječnih lađa, koje su mogle prevoziti do 10 lončara i njihovih proizvoda. Krajem 18. st. sličan ugovor bio je utanačen s lađarom Blažem Grbinom iz Novigrada na Dobri kraj Karlovca. Robu je prevozio na svojoj lađi u sela uz rijeku Kupu, Koranu, Dobru i Mrežnicu.[39] Budući da prodaja po selima nije bila unosna uglavnom se postizala nepovoljna robno-naturalna razmjena, petrinjski lončari nastojali su robu prodavati na sajmovima u Karlovcu, što je izazvalo opravdano nezadovoljstvo karlovačkih lončara, zbog čega su se višekratno žalili i tražili zaštitu tamošnjeg magistrata.[40]

Od 1784. u lončarski ceh, udruženi su i majstorski obrtnici koji se bave izradom sita i košara, poznati kao sitari i košarači. Stoga se od 1784. ceh službeno vodi pod nazivom Lončarski i sitarski ceh odnosno (*Petrinianer Hafner und Siebenmacher Zunft*). U 1787. godini ceh je brojio 34 majstora, a 1789. u njemu je učlanjeno 41 majstorski obrtnik. Te godine, nakon uspješno izrađenih "remek djela" i plaćene majstorske pristojbe od 6 for. za nove lončarske majstore (7. 1. 1789.) primljeni su: Juraj Rubida, Josip Horvat i Ivan Vladić, svi rodom iz Petrinje. Istoga dana oslobođena su dva djetića, plativši pristojbu od 3 for., i to: Janko Ocverek, koji je učio kod majstora Lovre Zadrovića, i Josip Genner, koji je zanat izučio kod svoga oca Matoka. Od tromjesečnih pristojbi majstora u blagajnu ceha ušlo je 13 for. i 39 kr.[41]

Lončarski ceh vojnog komuniteta Petrinja na prijelazu iz 18. u 19. st. ostaje prepoznatljiv po vrsnim majstorima i njihovim proizvodima, ali i po broju obrtnika. Gotovo svi lončarski majstori Banske krajine svoj obrt vodili su u Petrinji. U Kostajnici, drugom vojnom komunitetu Banske krajine među 108 obrtnika 1803. godine nije bilo niti jednog lončara, u Dubici od 13 i Vojnom Sisku od 7 obrtnika također nije bilo lončara. Tek u Glini, sjedištu Prve banske pukovnije, lončarskim obrtom bavila su se 2 obrtnika, od ukupno 81-og obrtnika.[42] Od 22 lončara Đurđevačke pukovnije u vojnom komunitetu Bjelovar djelovala su 2-3 lončarska majstora, a od 21 lončara Križevačke pukovnije u vojnom komunitetu Ivanić bilo je 9 lončarskih majstora. Na temelju iznijetog, lončarskom cehu vojnog komuniteta Petrinja, koji je 1803. imao 37 lončarskih majstora, najbliži je bio povlašteni krajiški grad Ivanić, koji za uspješno vođenje tog obrta ima slične prednosti kao i Petrinja. Ponajprije, bila je to visokokvalitetna lončarska glina (*Töpferthon*), što su je ivanečki lončari kopali (vadili) u obližnjoj šumi Marči.[43] Ali Petrinja je osim visokokvalitetne gline imala i neke druge osobitosti koje su poticajno djelovale i tom cehu osiguravale visoko mjesto u lončarskoj proizvodnji i obrtništvu, od kojih valja spomenuti: tradiciju izučavanja lončarskog zanata među Petrinjcima, znatnu i neprekinutu potražnju za lončarskim proizvodima u Petrinji i njezinoj okolici, ulogu žena, razgranat prijevoz robe konjskom zapregom do Turopolja i Zagorja, i riječnim brodovima do Karlovca, Siska i Jasenovca. Petrinjski lončari, za razliku od većine obrtnika nekih drugih petrinjskih cehova, mahom su bili poljodjelci, a glinu za proizvodnju ponajviše nalazili su na vlastitom zemljištu, koje se u pravilu nalazilo nedaleko Kupe, u predjelu zvanom Čret. Takav položaj petrinjskih lončara zahtijevao je da se u proizvodnju uključivala gotovo cijela obitelj,

[39] Usp. o tome, Rudolf HORVAT, *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj*, Zagreb, 1994., 259.

[40] Lončarski ceh u Karlovcu bio je jedan od najstarijih i najuglednijih cehova toga grada. Stoga su bili osjetljivi na svaku konkurenciju koja je dolazila izvan njihova ceha. Tako je bilo i 1788., kada je na njihovu pritužbu, magistrat grada Karlovca izdao naredbu kojom zabranjuje "strancima da prodaju robu na tjednim sajmovima, ali im dopušta prodaju na godišnjim sajmovima" (Katica MIHOLOVIĆ, Karlovački cehovi i obrti u XVIII i XIX stoljeću, *Karlovac - radovi i građa iz dalje i bliže prošlosti*, Karlovac, 1970., 117, 140-141).

[41] OA-OP, Hafner-Zunft Protocoll und Consignation 1775.-1828.

[42] Johann Andreas DEMIAN, *Statistische beschreibung der Militär-Gränze*, I, Wien, 1806., 242-247.

[43] Isto, 352-355.

a ponajviše majstorske supruge. Osobito "lončareva žena bila je velika mučenica. Ona je bila glavni pomagač mužu, te mu obavljala veliki dio posla. Dok lončar radi kod lončarskog kola koje okreće nogom, a u svojim rukama izradjuje iz zemlje raznolike oblike posudja, dotle žena mora da priredjuje zemlju, da ju reže, struže, čisti i zbija. Kad uredi zemlju, mora da melje boju tzv. bajsu. Onda se tom bojom polijeva posuđe koje se dosta osušilo ..."[44]

I u vojnim komunitetima, unatoč komunitetskom regulativu iz 1787. godine, krajiške vojne vlasti vodile su strogi nadzor o organiziranosti i poslovanju cehova. Posebna pozornost pridavana je poštivanju cehovskih privilegija i financijskih izvješća. Prigodom kontrole financijskog poslovanja za 1803. godinu, povjerenik Banske generalkomande pismenom primjedbom upozorio je lončarski ceh Petrinje da nije uplaćivan potreban novčani iznos za komunitetski bolnički fond (*Communitats Spitals Cassa*) u visini od 3/4 dijela cehovskog prihoda propisanog u smislu čl. 21. komunitetskog regulativa iz 1787. godine. Stoga već iduće 1804. godine, pošto je upozorenje Generalkomande prihvaćeno, u rashodima ceha za taj fond iskazan je iznos od 15 for. i 14 kr., koji sadrži i neplaćena dugovanja iz prijašnjih godina. Od novčanih rashoda ceha za 1804. valja spomenuti iznos od 4 for. što ih je ceh platio za mrtvački sanduk preminulom a siromašnom majstoru M. Levačiću; župniku Josipu Goršćaku za obavljeni sprovod 1 for. i 4 kr., a za 4 svete kvartalne mise i posebnu svetu misu održanu 10. kolovoza na dan Sv. Lovre, zaštitnika ceha 3 for. i 30 kr.; za 13 svijeća 29 for. i 30 kr. i dr. Iste 1804. za prijem u ceh pet novih majstora uplaćeno je 40 for. i 30 kr.; za prijem u nauk 5 djetića 6 for.; za oslobođenje 4 djetića 12 for.; od kamata za date obveznice 6 for. i 5 1/2 kr. i sl. Budući da u konačni obračun za 1804., kojemu saldo po prvoj verziji iznosi 97 forinti i 1 1/8 kr., poneke stavke opet nisu ispravno unijete, po nalogu generalkomande napravljen je novi obračun, a u njegovu ispravnost, kojemu saldo iznosi 100 for. i 5 2/8 kr., osobno se uvjerio i svojim potpisom (30. 1. 1805.) potvrdio ratni povjerenik (*Feldkriegscommisar*) Banske generalkomande Andreas von Klempay.[45]

Od 1805. uz naziv ceha upisuje se i natpis *Militär Comunität Petrinia* ili *Petrinianer Comunität*, što dotada, iako je to komunitetski ceh, mogli bismo kazati još od 1777. godine, u službenim knjigama društva nije posebno označavano.

Svoje članove ceh je pomagao novčanim zajmovima, izdavanjem propisanih obveznica uz kamate od 5 % godišnje. Tako su 1805. u cehovsku blagajnu pristigle kamate korisnika zajma, lončarskih majstora Andrije Stipića u visini od 2 for. i 18 kr.; Tomasa Kramarića od 30 kr. i Antona Radičevića u iznosu od 1 for. i 30 kr.[46]

Za vrijeme francuske okupacije Banske krajine i Petrinje (1809.-1813.) cehovi uz neznatne promjene nastavljaju raditi. Novi povjerenik lončarskog ceha jest senator i trgovac Andrija Pantić, pisar je magistratski činovnik Vencel Čermak, a vrhovni cehovski majstor A. Filipčić. U cehu je 1810., 1811. i 1812. udruženo 44 majstora, a 1813. godine 45 majstora. Odlaskom Francuza 1813. godine, zbog nedorečenosti obrtnih propisa, ceh opet ne uplaćuje dio ostvarenog dobitka u uboški i bolnički fond, što je primijetio (16. 5. 1815.) ratni povjerenik Nassich, a od cehovske uprave otklonjeno je to prigodom konačnog obračuna poslovanja ceha za 1815. godinu. Od 1818. financijsko poslovanje svih petrinjskih cehova kontrolira predstavnik glavne cehovske ladice, gradski pisar Mihalj Miličić.[47]

Snažniji poticaji lončarskog obrta u Petrinji od 1825. do 1831. dolaze od novoimenovanog pukovnika Druge banske pukovnije Johana Sivkovicha[48] i gradonačelnika Josipa Turkalja.[49]

[44] Matija FILJAK, Lončarski obrt u Petrinji, *Hrvatski radiša,* 10. (1929.), 7, 99.

[45] OA-OP, Hafner-Zunft Protocoll und Consignation 1775.-1828.

[46] Isto.

[47] Isto.

[48] Usp. o tome, Ivica GOLEC, *Petrinjski biografski leksikon,* Petrinja, 1999., 419-420.

[49] Isto, 480-481.

Broj članova ceha u stalnom je porastu, a 1828. godine u ceh je učlanjeno 53 lončarska majstora. U usporedbi s ostalim vojnim komunitetima i krajiškim trgovištima u Petrinji i nadalje djeluje najveći broj lončarskih majstora, s neprekinutom tradicijom porasta. U Glini i Ivaniću od 1803. do 1828. broj lončara približno je isti. U vojnom komunitetu Bjelovar gotovo tri desetljeća djelovala su dva lončarska majstora, a 1836., kada Petrinja ima 59 lončarskih obrtnika, u Bjelovaru ih je bil samo četiri.[50]

Od 59 majstora petrinjskog ceha 1836. umrlo je 8, a zbog siromaštva i bolesti 6 majstora nije plaćalo cehovsku pristojbu. Iste godine u nauk za lončare primljeno je 6 djetića, a oslobođeno je 11 majstorskih djetića.[51] Krajem listopada 1847. saldo lončarskog ceha iznosio je 14 for. i 18 1/2 kr., a koncem listopada 1848. samo 2 for. i 43 kr. Od izdataka za 1848. iskazan je i iznos od 4 for. i 58 kr. plaćen za putne troškove vrhovnom cehovskom majstoru Janku Križaniću i zamjeniku Josipu Antolcu, koji su predvođeni petrinjskim kapelanom Josipom Akšamovićem uz predstavnike ostalih cehova i petrinjskih društava (2. 3. 1848.) u Glini prisustvovali svečanosti organiziranoj u čast novoizabranom hrvatskom banu J. Jelačiću.[52]

Magistrat petrinjskog vojnog komuniteta posebnu pozornost pridavao je rješavanju molbi majstorskih pomoćnika, koji su kao kandidati za stjecanje majstorskog prava, nakon dobivanja povoljnog mišljenja od skupa majstora dotičnog ceha, takvo mišljenje trebali dobiti i od magistrata. U odluci magistrata (23. 9. 1849.) dostavljenoj majstorskom pomoćniku Mati Kovačiću utvrđuje da je on tri godine učio zanat kod svoga oca Mihaela i bio oslobođen 7. siječnja 1844. Na vandrovanju po stranim zemljama kao putujući djetić (*Wanderbursche*) proveo je 2 godine, 5 mjeseci i 7 dana, usavršavao se kod više poznatih majstora, ponašao se uljudno, a primjedbe majstora na njegov rad bile su pohvalne. Zadani majstorski rad (*Meissterprobstück*) određen od magistrata izradio je 20. siječnja 1850. godine; ocijenjen je kao "remek djelo", a on je kao pravi majstor u lončarski ceh konačno primljen početkom listopada 1850. uz majstorsku pristojbu od 10 forinti.[53] Na sličan način 1850. u ceh su primljeni: Janko Gönner, Miho Miholjević i Ivan Kovačić, pa je u cehu krajem 1850. udruženo 67 majstora (48 lončara i 12 sitara i košarača). Sličan odnos između ove dvije vrste majstorskih obrtnika u cehu postojao je od 1840. godine, a krajem 18. st. i početkom 19. st. broj sitara bio je znatno manji. Od 1851. pa sve do 1861. broj članova lončarskog ceha pokazuje tendenciju blagog pada.[54]

Petrinjski lončari do druge polovice 19. st. bili su ponos Petrinje ali i cijele Banske krajine. Njihovi proizvodi znali su se naći u poznatim trgovačkim kućama Zagreba, a poneki vojni časnici nakon odlaska u mirovinu ponijeli su ih sa sobom u Ljubljanu, Beč i Peštu. Na prvoj Dal.-hrv.-slav. gospodarskoj izložbi u Zagrebu (1864.) petrinjski lončar Ivan Kovačić jedini iz

---

[50] A. BUCZYNSKI, n. dj., II., 21.

[51] OA-OP. Einschreib-Buch-Der Berechunge Hafner Gesselen und Meisterverschprache-Aufdüng von 28. December 1802. Kao majstorski djetići oslobođeni su: Ivica Platnar, koji je 3 godne učio kod svoga brata Franca Platnara; Matko Karlović učio je zanat 3 1/2 godine kod majstora Martina Stanešića; Mato Manc učio je 3 godine kod oca majstora Frana Manca; Janko Cerović 4 godine učio je kod lončarskog majstora Ivana Mažića; Joso Bakarić učio je 3 godine kod majstora Jose Sarutančića i Paul Ivčić 2 1/2 god. učio kod majstora Ive Janekovića. Kao sitarski majstorski djetići oslobođeni su: Peter Ocvarek, koji je učio zanat 3 godine kod sitarskog majstora Jose Jaklića i Lovre Heršića; Ivo Tačković učio je 1 god. i 2 mjeseca kod majstora Georga Ocvareka, a Mato Biffel učio je 2 1/2 god. kod majstora Mate Jaklića.

[52] OA-OF. Vereinte Hafner u Siebmacher Zunft Hand-Cassa Journal angefangen am 1. november 1848.; Vidi i: Ivan TRNSKI, Iz Gline, *Narodne novine,* (1848.) 29, 115.

[53] Isto.

[54] Od 1851. vrhovni cehovski majstor bio je Georg Križanić, zamjenik Franc Janeković, a umjesto komunitetskog povjerenika Tomislava Ivankca povjerenik je Anton Havedić. U cehu je 1851. udruženo 62 majstora; 1852. godine 59; 1853. godine 58; 1854. godine 60; 1855. godine 62; 1856. godine 65; 1857. godine 64; 1858. godine također 64; 1859. godine 67; 1860. godine 62 i 1861. godine 64 cehovska majstora. (OA-OP., Bube individual Consignation über die eingehenden Meistereinhts Taxen 1829.-1893.).

Hrvatsko-slavonske vojne krajine izložio je svoje najuspjelije lončarske proizvode, a Antun Jaklić izložio je sita i nekoliko osobno izrađenih košara.[55]

Važno obilježje petrinjskih cehova, pa tako i lončarskoga, bila je cehovska ladica, lijepo ukrašena škrinja na kojoj se već izvana vidjelo kojem cehu pripada. U svakoj škrinji uz privilegije obično su bili pohranjeni: cehovski računi, novac, mali i veliki pečat, zapisnici sa cehovskih sastanaka i sl. Osim o škrinji strogo se vodila briga o cehovskoj društvenoj zastavi, na kojoj je bila slika patrona ceha. Zaštitnik petrinjskog lončarskog ceha bio je Sv. Lovro i njegov lik nalazio se na jednoj, a najpoznatiji zemljani proizvod petrinjskih lončara, tzv. s t u c k a, bila je oslikana na drugoj strani društvene zastave.[56] Dokinućem cehova 1860. lončarski ceh preuređen je u obrtničku zadrugu u koju su prema preporuci magistrata trebali osim lončara i sitara biti udruženi i brusači (*Schlefeiri*) i bojadisači (*farberi*), ali taj naum nije ostvaren.[57]

U vojnim komunitetima Hrvatske krajine lončarski obrt bio je najrazvijeniji u Petrinji i Ivaniću. U Glini je bio zanemariv, a u ostalim djelovima Banske krajine gotovo ga i nije bilo. Banovce su kvalitetnim lončarskim proizvodima opskrbljivali lončari iz Petrinje. U dvjema petrinjskim ulicama, Lončarskoj (koja je upravo i prozvana po lončarima) i Novoj cesti od kraja 18. st. bili su naseljeni gotovo sami lončari, a Petrinjci su ih zvali "toparima" prema njemačkoj riječi *Töpfer* - lončar. Usponu i razvoju petrinjskog lončarstva znatno je pripomogla i kvalitetna bijela glina, koja se u velikim količinama mogla vaditi u neposrednoj blizini grada, ponajviše na sjevernoj strani prema rijeci Kupi. Proizvodilo se raznovrsno posuđe potrebno u kućanstvu, npr.: tanjuri, pehari, šalice, zdjele, stucke, vrčevi za mast i mlijeko, cvijetnjaci, pečenjaci za seljačka domaćinstva, igračke za djecu (pjetlići, guske, fućkalice) i dr. U godinama procvata lončarskog obrta u Petrinji, godišnja proizvodnja iznosila je više od 100 tisuća komada svakovrsnog zemljanog posuđa. Proizvodi petrinjskih lončara bili su cijenjeni ne samo na području Vojne krajine, nego i u Civilnoj Hrvatskoj.

3. Bravarsko-stolarsko-kovački ili ujedinjeni njemački ceh (Vereingte Deutsche Zunft)

Kolarski i tesarski majstori, poslije izdvajanja iz zajedničkog ceha u kojem su do 1775. bili udruženi s lončarskim majstorima, 1775. godine udružuju se u jedan ceh s bravarima, kovačima, stolarima, pekarima, odnosno vrstama obrta i obrtnicima ponajviše doseljenim iz njemačkih zemalja. Koncem 18. st. i početkom 19. st. ceh nosi naziv bravarsko-stolarsko-kovački odnosno ujedinjeni njemački ceh, a od 1. studenog 1822. pa sve do 1860. taj ceh kao drugi po redu, u kojemu je poslije lončara bilo udruženo najviše majstora, vodio se samo pod nazivom "Ujedinjeni njemački ceh" (*Vereingte Deutsche Zunft*).

Na području Banske krajine, osim u Petrinji, poseban ceh s tom vrstom obrtnika u Glini osnovan je 1787. godine[58], a u Kostajnici sličan ceh utemeljen je početkom 19. st. Obrtnici tog ceha, posebice oni koji su radili s kovinom i drvetom, imali su nelojalnu konkurenciju od putujućih i cehovski neorganiziranih kovača, kotlara, limara i stolara. Sve su to bili banski krajišnici koji su obično izrađivali proizvode za potrebe svoje kućne zadruge i time utjecali da se na banovinskom tržištu nisu u većoj količini prodavali kvalitetniji proizvodi te vrste cehovsko organiziranih majstora, ponajprije u Petrinji, Glini i Kostajnici.

---

[55] *Prva izložba dalmatinsko-hrvatsko-slavonska 1864. mjeseca kolovoza, rujna i listopada obdržavana u Zagrebu,* glavnome gradu trojedne kraljevine, U Zagrebu, 1864., 224, 234.

[56] Milan DUJNIĆ, Petrinjski cehovi, *Hrvatska zemlja* (Petrinja), 3. (1944.) 26, 3.

[57] Udruga pod nazivom lončarski ceh, odnosno lončarska zadruga djeluje još gotovo dvadeset godina i kao takva 1875. svečano je proslavila 200-tu obljetnicu postojanja. (R. HORVAT, n. dj., 259.).

[58] Mijo DUKIĆ, *Glina i okolica*, Glina, 1980., 93-94.

Među prvim kolarima bravarsko-stolarsko-kovačkog ceha u Petrinji bio je Lovro Borošić, a prvi tesar bio je Matija Kostelec. Jedan od poznatijih stolara, Mihael Kuhn 1795. izradio je mrtvačku škrinju i križ za preminulog apotekarskog pomoćnika Jurglića, zašto mu je vlasnik prve petrinjske ljekarne M. Haffner platio 5 for. i 20 kr.[59] Vrhovni cehovski majstor 1795. bio je bravar Wilhelm Merckel. Od 1804. tu čast obnašao je bravar Georg Klug, njegov zamjenik bio je kolar Mato Denzler, a za cehovskog povjerenika, magistrat vojnog komuniteta Petrinja imenovao je Franju Kerbeca, gostioničara i općinskog vijećnika.

Na početku 19. st. od 531-og cehovsko organiziranog obrtnika Banske krajine, 146 bavilo se obrtima koji su se prema vrsti obrta u to vrijeme svrstavali u tzv. njemački ceh. God. 1803. najviše ih se bavilo obradom kovina (72) i obradom drveta (43). Kovača i potkivača u vojnim komunitetima Petrinji i Kostajnici bilo je po 13, u Glini 10, a Dubici 5; puškari su bili najbrojniji u Petrinji (9), Glini (4), Kostajnici (3) i Dubici (1), a bravari u Petrinji (5), Kostajnici (3) i u Glini 1. U Petrinji je radio i najveći broj obrtnika koji su se bavili obradom drveta. Od ukupno 17 stolara Banske krajine, tu je bilo 9 stolarskih majstora, u Glini 4, u Kostajnici 3 i Dubici 1, a od banovinskih kolara, 6 ih je bilo u Petrinji, 1 u V. Sisku i 1 u Dubici. Bačvari Banske krajine, a 1803. bilo ih je 5, cehovski su bili organizirani u vojnom komunitetu Petrinja. Od ostalih obrta njemačkog ceha na području Banske krajine u Petrinji je 1803. djelovalo 3 zidara, 2 pivara, 1 dimnjačar, 1 urar, 5 brijača, 9 staklara i 2 pekara. Od navedenih obrtničkih zanimanja tek je u Glini djelovao još 1 staklar, a u Vojnom Sisku 1 brijač i 1 pekar.[60] Iz iznijetog razvidno je da je u "drugom" petrinjskom cehu bilo udruženo najviše obrtnika, a više vrsta obrta u Banskoj krajini vodili su samo majstori tog ceha. Kovači, kojih je i najviše, u Petrinji i Banskoj krajini bili su najtraženiji majstori tog ceha, potom puškari, bravari, staklari i dr. Valja iznijeti da je Petrinja i prije dobivanja cehovskih privilegija, 1773. godine imala staklara, rođenog Petrinjca Juricu Medića, koji je u petrinjskom vojnom komunitetu krajem 18. st. jedini staklar, a 1807. tim se poslom bavilo 5 cehovskih majstora, svi iz obitelji Medić.[61]

U "drugom" petrinjskom cehu među punopravnim članovima 1807. godine nalazimo i jednog bivšeg kmeta. Bio je to bačvar Ivan Kadić, rodom iz Mokrica sela kraj Petrinje, do 1800. posjeda Zagrebačke biskupije. Bačvarski zanat izučio je u Zagrebu od 1793. do 1796. godine. Poveljom biskupa Maksimilijana Vrhovca (27. 2. 1797.) oslobođen je kmetskih podložnosti i obveza, pod uvjetom da ostane čestit; a crkvi i Zagrebačkoj biskupiji zahvalan i vjeran; da mora još tri godine ostati na biskupskom posjedu Mokrice i naučiti nekoliko mladića bačvarskom poslu, a potom se može slobodno upisati u bačvarski ceh.[62] Nakon što je ispunio obveze, primljen je za cehovskog majstora u Petrinji, gdje je s uspjehom obavljao obrtničke poslove.[63]

Osobito bili su cijenjeni petrinjski stolari, bravari, staklari i pekari. Prema R. Horvatu "finije pokućstvo za časnike, svećenike i građane" izrađivali su od orahova drveta stolari u Petrinji i Glini.[64] A visoko mišljenje o petrinjskim obrtnicima imali su i časnici "Napoleonove Ilirije", koji su za uređenje svojih stanova u Banskoj krajini ponajviše tražili petrinjske majstore. Tako je primjerice za preuređenje stana Jakova Tromelina, francuskog komandanta u Petrinji 1810. godine, stolar G. Hangy primio 4 1/2 for., bravar A. Fröhlich 6 for. i staklar Ivan Medić 24 for.[65]

---

[59] DAS-SACP, GPP-K-10 (1). God. 1795., spis br. 55 E.

[60] J. A. DEMIAN, n. dj., 1, Wien, 1806., 241-247.

[61] DAS-SACP, GPP-313-XI-a/4; Consignation und Berechnung über die bei der Petrinianer Schlosser-Tischler und Schmiede Zunft ... 1804.-1853. Osim Jurice, koji je već star i pri kraju je radnog vijeka, kao staklari učlanjeni u drugom petrinjskom cehu još su: Ivica, Matia, Anton i Josip Medić.

[62] DAS-SACP, GPP-K-10 (1) god. 1797. spis br. 40.

[63] DAS-SACP, sig. GPP-313-XI-a/4.

[64] Usp. o tome, R. HORVAT, n. dj. 258.

[65] PAS-SCP, GPP-K-11 (2) god. 1810., spis br. 108 ABC.

Od 1821. do 1823. u cehu nema udruženog niti jednog zidarskog majstora. Poznati petrinjski zidar Anton Valentinčić zbog bolesti ne radi, a u oporuci pisanoj 26. travnja 1821. sjetio se i svojih dužnika, petrinjskih majstorskih obrtnika i ostalih koji su mu ostali dužni za njegove zidarske usluge.[66] Takvo stanje dobro je iskoristio Talijan Georg Cetolo, ciglar i zidar, koji u Petrinju dolazi oko 1820. godine, a 1823. kao zidarski majstor upisan je u njemački ceh. Ubrzo je postao najpoznatiji zidarski majstor i graditelj na cijelom području Banske krajine. Ne samo što je bio tražen kao graditelj zidanih kuća, nego je obavljao izgradnju ili preuređenje više crkava.[67]

Završni financijski izvještaj petrinjskog njemačkog ceha za 1824. u iznosu od 173 for. i 58 kr. potpisao je komunitetski povjerenik i gradski senator Johan Friedel te gradski pisar Dobranić. Od novčanih pristojbi cehovskih majstora i djetića u blagajnu je ušlo 10 for. i 43 kr., a od kamata na kapital sadržan u privatnim obveznicama na iznos od 162 for. i 26 1/2 kr. uplaćeno je 6 for. i 29 kr. Izdaci su bili ravni primanjima, a najveći iznosi plaćeni su za svijeće zagrebačkom medičaru Pirkertu 22 for. i 9 kr.; mesaru Josi Gavriloviću za 100 porcija govеđeg gulaša kojim su na Tijelovo (10. 6. 1824.) pogošćeni članovi ceha i ostali, plaćeno je 16 for. i 40 kr., a kapelanu Derku za odslužene 4 svete mise 10 for. Tijekom 1827. od majstorskih pristojbi i od pristojbi prijema i oslobođenja majstorskih naučnika uplaćena je 61 for. i 29 kr., a na ime kamata za obveznice 6 for. i 29 kr. Od rashoda valja spomenuti iznos od 1 for. i 15 kr. utrošenih prigodom sudjelovanja ceha u svečanostima (12. 2. 1827.), kada se u gradu obilježavao rođendan cara Franje I. Trgovcu Čaiću za cvijeće, ukrasne vrpce i dva lampaša, koje su nosili majstori u svečanom mimohodu gradom, plaćeno je 5. for. i 26 kr. Iste 1827. u bolnički fond uplaćeno je 17 for. i 48 kr.[68]

Godine 1832. u cehu je udruženo 64 majstora, i to 52 gradska majstora, 6 ladanjskih i 6 majstorskih udovica. Od drugog tromjesečja, uplativši cehovsku pristojbu od 10 for., članom "drugog" ceha postao je Anton Hangy, sin poznatog petrinjskog stolara. Od početka rada petirnjskih cehova prvi je u tom povlaštenom krajiškom gradu počeo obavljati češljarski obrt, odnosno izrađivati češljeve, (*Kammacher*).[69] Ali on je bio i prvi češljarski obrtnik Banske krajine.

Od 1832. do 1839. primjetno je postupno povećanje broja obrtnika u Glini, Petrinji i Kostajnici. Tijekom 1839. u Banskoj krajini ukupno bilo je 1150 cehovski organiziranih obrtnika, što je u odnosu na 1838. povećanje za 74 obrtnika. Sličan trend kretanja banovinskih obrtnika pokazuju nam i analize izvršene po godinama od 1832. do 1840. god.[70] U ponekim godinama broj obrtnika vojnog komuniteta Petrinja prelazi i polovicu ukupnog broja obrtnika Banske krajine. Tijekom 1839. u Petrinji je bilo 497 obrtnika, a u drugom vojnom komunitetu Banske krajine djelovao je 191 obrtnik. Petrinja je tih godina po broju obrtnika daleko pred ostalim vojnim komunitetima Hrvatske krajine. Primjerice u Bjelovaru ih je bilo 195; u Ivaniću 100; u Senju 160 i Karlobagu 31 obrtnik. Približno isti odnos vidljiv je i u broju obrtnika petrinjskog njemačkog ceha prema cehovima u kojima oni djeluju u drugim vojnim komunitetima. Primjerice u Bjelovaru obrtnici te vrste bili su organizirani u prvom, drugom i trećem cehu.

[66] Bili su to: "opanchar Ivicza Stajiczar Jeden forint, y 6 x C. M.; Pandur Andreas Janekovich Trideset kraiczarov C. M.; Chismar Ivo Bartolecz Chetrdeset y Pet kraiczarov C. M.; Pandur Matho Staichar Chetrdeset y Dva kraiczara C.M.; Ivo Kralijevich Chetrdeset y osem kraiczarov C.M." ... dok je on ostao dužan Joszi Millichichu "za pola Wagana szeinicze jeden forint y 52 1/2 C.M.; Joszy Marelichu opancharu Dvanaest Kraiczarov C.M.; Andreasu Matanovichu Dvadeset y Pet Kraiczarov C.M.; Stevanu Mrazovichu iz Joshavisze Jabukovachke Campanie Tri forinta C.M." (DAS-SACP, GPP-K-13 (4) god. 1821., spis br. 58).

[67] Usp. o tome, I. GOLEC, Obitelj Cetula, *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb, 1989., 2., 649-650.

[68] DAS-SACP, sig. GPP-312-XI-a/3, Cassa-Journal für Petrinianer-Vereingten Deutschen Zunft 1822-1859.

[69] Obitelj Hangy dolazi u Petrinju krajem 18. st. Gotfried Hangy do 1831. u cehu je učlanjen kao stolarski majstor. Sin Antun rođen je u Petrinji 11. 2. 1810., izučio je češljarski obrt koji uspješno vodi od 1832. god. Valja reći da njegovi potomci bave se češljarskim obrtom u Petrinji sve do početaka 20. st.

[70] KA Wien, Statistische Uibersicht von der Militär-gränze 1832.-1840.

U "drugom" petrinjskom cehu 1839. učlanjeno je 68, a 1847. godine 73 majstora i majstorskih udovica. Od 19 vrsta obrta najviše je kovača 13, kolara 9, stolara 7, puškara 5 i 4 klobučara. Od 1847. Petrinja ponovno ima svoga medičara[71], pa petrinjski cehovi više nisu primorani naručivati svijeće i ostale medičarske proizvode u Zagrebu i drugim mjestima izvan Petrinje. Medičar Adolf Zernek dolazi iz Ugarske, postaje "pravi" Petrinjac i medičarski obrt vodi tu do smrti.

U tom petrinjskom cehu najvjerojatnije od 1815. pa gotovo do polovice 19. st. nisu bili udruženi tesarski majstori, jer su od tada u pravilu uposlenici pukovnijskog građevinskog odsjeka. Razvidno je to poslije završenog tesarskog zanata Antona Grahora[72], koji se kao tesarski majstor 1820. zapošljava kod Druge banske pukovnije. Nešto kasnije istim putem pošao je i tesarski palir Florijan Mačečević, koji je 1847./48. uz suglasnost magistrata i cehovskih majstora, poslije uplaćene pristojbe od 8 for. postao član ceha.

Poneki majstorski pomoćnici dobili su dobili su majstorsko pravo relativno brzo, a nekima je za to trebalo i po nekoliko godina. Tako je npr. na zamolbu stolarskog pomoćnika Antona Pretzlika petrinjski magistrat svojim otpisom od 1. prosinca 1847. istome naredio izradu majstorske probe, koju je trebao završiti u šest mjeseci. Budući da proba nije prihvaćena kao "remek djelo", morao je izraditi drugi rad, te je konačno dobio majstorsko pravo i primljen je u ceh 1852. godine. Majstorski pomoćnici znali su dobivati vrlo složene probne radove koji su nakon izrade i njihova prihvaćanja, bili uzor ostalima, a njima su se ponosili ne samo majstorski pomoćnici nego i njihovi majstori. Tako su 1851. kao "remek djela" prihvaćeni kovački radovi na okivanju slavonskih kola (*Slavonischer Wagen*) majstorskog pomoćnika Mihaela Muškona; stolarskog pomoćnika Aleksandra Vučaka, a 1852. probni rad kovačkog pomoćnika Matije Farkaša.[73]

Od 1860. svi cehovi Banske krajine preuređuju se, a Ujedinjeni njemački ceh u Petrinji nastavlja djelovati kao "druga" obrtna zadruga. A banovinski i petrinjski obrtnici svojim proizvodima i dalje dobivaju priznanja u Vojnoj krajini i Civilnoj Hrvatskoj. Stolar Tomo Šlehta, od 1844. poznat po izradi tzv. sramotnih i časnih klupa za potrebe škola[74], specijalizirao se za proizvodnju stilskog pokućstva. Na prvoj gospodarskoj izložbi u Zagrebu 1864. svoje proizvode izložilo je više stolara, bravara i staklara iz Banske krajine, ponajviše iz Petrinje. Stolari Marko Čačić i Bogomir Rumler izložili su drveno kuhinjsko posuđe i "klecalo", a bravari "Ivan Kosztka i sin" limenu spravu, tzv. Schwimmer, koristan za pivare "kojom se može tekućina od 18 medarah 18º vrućine, u 6 ratih na 2º sniziti (temperirati)".[75] U svibnju 1866. na gospodarskoj izložbi u Beču sudjelovalo je tridesetak banovinskih obrtnika i trgovaca, a petrinjski bravari Tomo i Andrija Pavlenić izložili su željeznu blagajnu i kvalitetno izrađene okove za prozore.[76]

---

[71] Prvi petrinjski medičar vjerojatno je bio Tomo Rajčević, koji se 1793. odselio u Bjelovar. (Usp. o tome, A. BUCZYNSKI, n. dj., 2, 12.). Otada pa sve do 1847. Petrinja nije imala stalnog medičara.

[72] Obitelj Grahor podrijetlom iz Slovenije. Prvi u Petrinju koncem 18. st. dolazi tesar Janez Grahor, gdje mu se 1786. rodio sin Antun, također vrstan tesar, koji isključivo radi za potrebe vojnih vlasti i nije bio udružen u ceh. U Petrinji mu se 1827. rodio sin Janko. Izučivši tesarski zanat kod Florijana Mačečevića, također vojnog tesara, Janko krajem 19. st. postaje jedan od najpoznatijih zagrebačkih graditelja. F. Mačečević u petrinjski "drugi" ceh udružen je od 1847./48. a poznat po tome što je gradio drveni kupski most u Petrinji 1861. godine.

[73] DAS-SACP, sig. GPP-322-XII-C/2, Die Deutschen Zunft Lade ...

[74] Antun PECHAN, *Povijest pučke škole, današnje kr. vježbaonice u Petrinji*, Zagreb, 1894., 13.

[75] *Prva izložba dalmatinsko-hrvatsko-slavonska 1864...*, U Zagrebu, 1864., 230-232.

[76] Johan Ev. HÖLBLING, *Die Collektiv-Ausstelung aus der k.k. Militär-Grenze bei der landwirthschaftlichen und Industrie-Ausstelung in Wien im Mai 1866.*, Wien, 1866., 46.

4. Krojački ceh (Schneider und Schnürmacher Zunft)

Taj je ceh najvjerojatnije u Petrinji utemeljen 1775. godine, djelovao je pod nazivom "*Schneider und Schnürmacher Zunft*" (krojački i vrpčarski ceh), a od 1845. samo kao "*Schneider Zunft*". Nešto više podataka o radu ceha sačuvano je od 1800. godine.[77] Budući da je od 1790. do 1798. u petrinjskom vojnom komunitetu djelovalo 7 krojačkih majstora[78], mogli bismo vjerovati da je krojački obrt tu dobro organiziran od prvih početaka osnivanja ceha. Knjiga prijema (*Aufdüngs Buch*) i knjiga oslobođenja (*Freysprechungs Buch*) djetića sustavno je vođena od 1801. godine. Tako je npr. djetić Juro Labudić star 14 godina rodom iz Zrina, 20. siječnja 1802. primljen na izučavanje krojačkog zanata u vremenu od 3 godine kod petrinjskog gradskog majstora Martina Remete. U smislu cehovskih privilegija prijemu su prisustvovali petrinjski komunitetski građani i obrtnici, a naučnik je platio i potrebnu pristojbu u iznosu od 1 forinte i 30 krajcara. Istog dana na izučavanje "šnajderskog" zanata kroz tri godine upisan je i Joso Gavrilović, star 17 godina rodom iz Petrinje.[79]

Nakon Petrinje, krojački ceh, u kome su bili udruženi i klobučari, osnovan je (1789.) u Glini. U ta dva stožerna mjesta potražnja za kvalitetnom odjećom primjetna je sve do 1871. odnosno do konačnog razvojačenja 1881. godine.

Početkom 19. st. u Banskoj krajini radilo je 87 krojačkih majstora. God. 1803. najviše ih je bilo u Petrinji (54) i Glini (20), potom u Kostajnici (9), Dubici (3), a u Vojnom Sisku radio je 1 krojački majstor.[80] U Hrvatskoj krajini, po broju krojača, odmah iza Petrinje, nalazio se vojni komunitet Ivanić, sa 45 cehovsko organiziranih krojačkih majstora.[81]

Uvidom u treću knjigu zapisnika krojačkog ceha u Petrinji, koja se vodila od 1. siječnja 1813., zapažamo da je 31. listopada 1813. u taj ceh udruženo 65 krojačkih i vrpčarskih obrtnika.[82] U cehovsku blagajnu 1813. gotova novca uplaćeno je 148 for. i 55 1/2 kr., a 4 for. i 43 4/8 kr. u blagajnu prenijeto je iz 1812. godine. Od toga iznosa majstorske pristojbe i pristojbe za prijem i oslobađanje djetića iznosile su 31 for. i 10 kr., a kamate na izdane obveznice u visini od 4 % iznosile su 8 for. i 39 kr. Iz ostavštine pok. krojačkog majstora Franca Heneca ceh je u gotovu novcu naplatio dospjelu obveznicu od 18. for. i 10 kr.: od pok. Josipa Tominca 75 for. i pok. Andrije Tominca 15 for. i 55 kr. Budući da je te iste godine majstoru Ivici Rubeniću izdana obveznica od 10 for., sveukupno u privatnim obveznicama koje su bile u optjecaju 1814. ceh je potraživao 258 for. i 52 6/2 kr. od 8 cehovskih majstora. Novčani rashodi ceha 1813. godine bili su 133 for. i 44 kr. Za kupovinu tri cehovska zapisnika plaćeno je 2 for. i 48 kr.; za barut prigodom cehovske svečanosti 3 for.; za svijeće 23 for. i 12 kr.; za izradu gradskog grba na zastavi 3 for.; za slikanje lika majke Božje na zastavi kao zaštitnici ceha 2 for. i 5 kr.; za 4 svete mise 6 for.; za kupovinu buktinja s pozlaćenim postoljem 18 for. i 54 kr.; za 104 goveđa gulaša 26 for. i sl. Prema tome saldo ceha zajedno s obveznicama 31. listopada 1813. iznosio je 278 for. i 47 4/8 kr.[83]

U Glini, po broju stanovnika i važnosti, drugom mjestu Banske krajine, krojački ceh od osnivanja (1789.) do 1815. svoje djelovanje višekratno je prekidao, a otada uz neznatne organizacijske promjene djelovao je do 1860. godine. U cehu su uz krojače, udruženi bili tkalci, uža-

[77] DAS-SACP, U Sabirnom arhivskom centru Petrinja, Državnom arhivu Sisak o djelovanju petrinjskog krajiškog ceha pohranjeno je četiri zapisnika koji se vode pod signaturama: GPP 321/XI-C/1 1802.-1853.; GPP 320 XI-b/4; GPP-318 XI-b/6 i GPP 319 XI - b/3.

[78] OA-OF. Od 1790. do 1798. petrinjski krojački majstori bili su: Laurenc Terpinec, Juro Šimunović, Ivica Petračić, Franc Henec, Lovro Stipić, Jandro Bixačić i Johann Pantelić.

[79] DAS-SACP, sig. GPP-321-XI-C/1, Prothocoll 5.

[80] J. A. DEMIAN, n. dj., 2., 242-246.

[81] Isto, 52.

[82] PAS-SCP, sig. GPP-320-XI-b/4, Prothocoll 3 - Lerehrsamen Schneider und Schnürmachermeister Zunft von 1. Januar 1813. angefangen...

[83] Isto.

ri i klobučari. Početkom 1823. u cehu je bilo 39 obrtnika, vrhovni cehovski majstor bio je Josip Torbica, a njegov zamjenik Matija Rožić.[84] Od 1823. do 1828. umrlo je 6 glinskih krojača, a neki zbog bolesti nisu više djelovali. Utjecalo je to na pad broja članova ceha, te je 1828. u cehu ukupno udruženo 32 obrtnika, i to: 24 krojača, 5 tkalaca, 2 užara i 1 klobučar. God. 1832. u glinskom krojačkom cehu udruženo je 34: a 1833. godine 35 obrtnika; 19 krojača[85], 8 tkalaca, 2 klobučara i 6 majstorskih udovica; vrhovni cehovski majstor 1833. bio je Matija Kučić, a zamjenik Šimo Dragičević.

U petrinjskom krojačkom cehu 1833. bilo je udruženo 52 majstora, a zbog siromaštva i starosti cehovsku pristojbu za 1833. godinu nije platilo pet majstora, a umrla su dva majstora. Od 1833. potražnja za odjevnom robom nešto je smanjena, što je potaknulo dva petrinjska krojača da obrt nastave voditi u vojnom komunitetu Kostajnica, a jedan je uz odobrenje vojnih vlasti odselio u Civilnu Hrvatsku.[86] God. 1838. u cehu je ukupno bilo 45 majstora; 1846. godine 51, koliko ih je bilo i 1847. godine. Budući da je u tom razdoblju, zbog nezavidnog položaja obrtnika uopće, smanjen interes mladih Petrinjaca za izučavanje krojačkih zanata, majstori traže naučnike po selima Banske krajine ali i po obližnjim mjestima Civilne Hrvatske.[87]

God. 1859. ceh ukupno ima 50, a 1860./61., u vrijeme preuređenja cehova, u petrinjskom krojačkom cehu udruženo je 79 majstora i majstorskih udovica, dakle 29 majstora više nego 1859. godine, kada je ceh svoje poslovanje završio sa saldom od 78 for. i 20 kr. Ovu razliku, odnosno povećanje za 29 cehovskih majstora valja tražiti upravo u preuređenju krojačkog ceha i ulazu u ceh tkalačkih majstora, koji su do 1860. imali svoju samostalnu cehovsku organizaciju. O toj važnoj promjeni krojačkog ceha u pristojbeni zapisnik majstor Franc Remeta zapisao je: "Pro 1860. početo ... prije zvani cehovi ... u zadruge (*Genossenschaft*) pretvoreni i tkalci se snama u jednu zadrugu složili". Od tada bivši krojački ceh djeluje kao četvrta krojačko-tkalačka zadruga, a od zadnjeg desetljeća 19. st. službeno nosi naziv "četvrta krojačka zadruga u Petrinji". Slično su bili preuređeni krojački cehovi u Glini i Kostajnici.[88]

5. Ostali cehovi Petrinje i Banske krajine

U Petrinji je osim lončarskog, njemačkog i krojačkog ceha, najpoznatiji bio mesarski ceh, koji od njegova utemeljenja vode vrsni majstori, ponajprije iz obitelji Gavrilović, Nemičić, Veger, Popić i dr. U Petrinji su 1788. u dubokoj starosti umrla dva mesarska cehovska majstora, Jandro Nemičić i Mato Kovačić, a budući da su rođeni Petrinjci, vjerojatno su se u rodnom gradu bavili mesarskim obrtom, uz braću Gavrilović, i prije dobivanja cehovskih privilegija 1773. godine. Iz ugovora o podjeli ostavine između braće Jose i Lovre Gavrilović, trgovaca i mesara, koji je ovjerio magistratski vijećnik J. Czepes (22. 4. 1792.) doznajemo da je između ostale imovine jedna "hissa dervena pri messnicza ... i kolla okovana ..." pripala Lovri, a jedna "hi-

[84] DAS, Schneider Zunft Protochol Glina 1816.-1859., knjiga 1.

[85] Bili su to: Maxim Peleš, Jakob Simić, Joso Palian, Šimo Dragičević, Josip Torbica, Marko Maringani, Aleksa Nišević, Damjan Todorović, Mato Špic, Spiro Katić, August Lorenc, Antun Piringer, Đuro Ivković, Luka Babić, Ivan Bakšić, Nikola Sušić, Josip Krkać, Ivan Sužnjević i Vencl Svoboda. (DAS, Schneider Zunft Protochol Glina 1816.-1859., knjiga 1).

[86] DAS-SACP, Schneider Zunft, Cassa Journal - pro ano Militair 1837. sig. GPP 320 XI-b/4.

[87] Tako su tijekom 1847. u nauk primljeni: Peter Baljak iz Bilovca iz Umetičke satnije Druge banske pukovnije, Joso Tominović iz Gora, Tomo Piškor iz Male Soline, Stankovačke satnije Prve banske pukovnije, Janko Stanešić iz Štefanka kraj Pokupskog, Ivan Vugrinović iz Petrinje, Matias Forman iz Gušća, Josip Petračić iz Petrinje, Jandro Švehar i Anton Tominec također iz Petrinje. Iste godine oslobođeni su djetići: Georg Pokas star 22 godine rodom iz Petrinje, Nikola Kovačević rodom iz Prelošćice i Ivan Fabijan star 18 godina iz Civilne Hrvatske. (DAS-SACP, sig. GPP-319-XI-b/3, Pristojbeni Zapisnik krojačkog ceha.).

[88] Usp. o tome, Mirko VALENTIĆ, Društvena I gospodarska struktura Prve banske pukovnije 1848.-1881. godine, *Časopis za suvremenu povijest,* 19. (1987.), 1., 46-47.

ssa dervena poleg mesnicz y z messniczum ...” pripala Josi Gavriloviću.[89] Krajem 18. st. (27. 7. 1799.) u vlasništvo L. Gavrilovića prešle su dvije erarske mesnice, a kupljene su od magistrata vojnog komuniteta Petrinja za 381 for. i 14 1/4 kr.[90] Početkom 19. st. u Petrinji djelovalo je 28 mesarskih majstora, u Kostajnici 10, u Glini 2 i Vojnom Sisku 1 mesar.[91]

Pojedini članovi petrinjske obitelji Gavrilović ponajprije su bili vrsni mesari, ali su se uz tu osnovnu djelatnost uvelike bavili i trgovinom, ponajviše kupnjom i prodajom stoke. Mesar i trgovac Lovro Gavrilović 1816. zapao je u određene financijske poteškoće. Budući da se poslovi nisu odvijali kako je zamislio, bio je primoran putem obveznica namaknuti više od 3000 forinti. Trgovačka udovica Sofija Bekteš izdaje mu na godinu dana beskamatnu obveznicu od 600 for. “vu Szrebru...“, za što dužnik jamči svim “gibuchim i negibuchim Imetkom“.[92] Nakon Lovrine smrti (1819.) njegova braća Joso i Ivo utemeljuju u Petrinji veću i bolju opskrbu mesnice. Mesnim prerađevinama opskrbljuje žitelje Petrinje i Banske krajine. Ali, katkad, koristeći stečeni ugled, ulaze u unosnije i često nesigurne trgovačke poslove. U zajednici s petrinjskim mesarima i mesarima Mihom Pčelicom iz Kostajnice, te Antunom Pavićem i Mijom Benićem iz Dubice, 1822. osnivaju petrinjsko mesarsko društvo (*Fleischauer-Gesellschaft*), koje se bavilo i trgovinom “čekinjastim blagom“.[93] Društvo je djelovalo pod nadzorom Ive Gavrilovića, a petrinjski magistrat (24. 1. 1826.) izdao mu je putovnicu kojom je mogao slobodno putovati “u stvarima klanja i kupovine čekinjastog blaga...” po svim mjestima hrvatskih generalata (*Croatischen Generalaten*).[94]

Opančarski ceh bio je najviše raširen u Kostajnici, a 1780. tamošnji opančari Matija Turčić, Filip Cagarić i Pavao Slavnić, svoje proizvode prodaju karlovačkim remenarima, koji ih potom, protivno cehovskim pravilima, prodaju žiteljima Karlovca i okolice.[95] U Glini 1803. godine djelovalo je 18 i u Petrinji 28 opančarskih obrtnika.[96]

U Glini su tkalci bili udruženi u krojačkom cehu od 1820., a u Petrinji to je učinjeno tek 1860., jer do tada petrinjski tkalci imali svoj zaseban ceh. Primjerice 1803. u Banskoj krajini, tkalci kao cehovsko organizirani majstori djeluju jedino u vojnom komunitetu Petrinja, a prema Demianu u tom povlaštenom krajiškom gradu bilo ih je 31.

Najpoznatiji petrinjski tkalci bili su iz obitelji Jakupović, Genner, Jurinčić i dr. Tkalci su bili, čini se, osobito ponosni na svoju udrugu, jer u oporukama rijetko zahtijevaju, da poslije smrti njihovu ukopu osim iz matičnog ceha, prisustvuju i predstavnici drugih petrinjskih cehova. Vjerojatno su takve želje pojedinaca bile uvjetovane i financijskim stanjem oporučitelja. Tako npr. Jurica Genner u oporuci sačinjenoj 3. listopada 1820. godine, za koga ne bismo mogli kazati da je skromnog imovnog stanja, budući da mu potraživanja bez nepokretne i pokretne imovine iznose 793 for. i 30 kr., u drugoj točki oporuke zahtijeva da njegovo tijelo “ima sze Zakopati pri Szvetem Benedictu, moj czeh Tkalechky - a drugi visse nijeden - da me Szprovodi“.[97] Josip Lavrić poslije izučenog zanata i oslobođenja kod petrinjskog tkalačkog ceha (1817.) kao tkalački pomoćnik 38 tjedana boravio je u komorskom trgovišću Földwar “i u svemu se dobro ponio“. No, budući da to vrijeme i dobivena cehovska isprava nisu bili dovoljni za stjecanje majstorskog prava, polazi (22. 7. 1818.) na trogodišnje “vandrovanje” u

[89] OA-OP.

[90] Pojedini članovi obitelji Gavrilović mesarskim obrtom bave se od početka 18. st. Krajem 18. st. najpoznatiji mesarski majstor iz te obitelji bio je Lovro Gavrilović, a s njim u dioničkom društvu bili su još: Ivo Korać, Mato Biffel, Ivo Miličić i Anton Genner, (OA-OF, usp. o tome, A. BUCZINSKY, n. dj., II., 58.).

[91] J. A. DEMIAN, n. dj., II., 242-246.

[92] DAS-SACP, GPP, K-12 (III), 98 A.

[93] DAS-SACP, GPP, K-13 (IV), 77 E.

[94] Milan NOŽINIĆ, *150 godina mesarske industrije Gavrilović Petrinja*, Zagreb, 1970., 45.

[95] K. MIHOLOVIĆ, n. dj., 112-113.

[96] J. A. DEMIAN, n. dj., II., 242-246.

[97] DAS-SACP, GPP-K-14 (5) god. 1820., spis br. 30.

Mađarsku, Banat, Srijem i druge krajeve, da bi potom nakon konačne odluke petrinjskog magistrata postao članom ceha rodnoga grada. Zbog potrebe posla češće je trebao putovati i izvan Petrinje, za što je morao imati propusnicu potpisanu od gradonačelnika. U putovnici izdanoj 30. srpnja 1831. odobreno mu je trodnevno putovanje i boravak u vezi s obavljanjem njegova obrta u Topolovcu kraj Siska u Civilnoj Hrvatskoj. Posebice je naglašeno da se putovanje odobrava i zbog toga "što je Petrinja hvala Bogu zdravo mjesto, a osobito od kolere i drugih zaraznih bolesti pošteđeno". Stoga se mole sve civilne i vojne vlasti da mu omoguće slobodno i nesmetano kretanje i da mu uvijek budu u pripomoći.[98]

Interesantan slučaj bio je s majstorskom udovicom Rozom Jurinčić, rođ. Matanović, koja u oporuci sačinjenoj 22. kolovoza 1832. već u prvoj točki "pri dobre Pameti..." njoj dodijeljenom djetiću Miji Stjepušinu zbog dobrog vladanja i pomoći u bolesti, pred svjedocima, također tkalcima Leonardom Krakerom i Tanasiom Milašinovićem, pored ostaloga ostavlja i sav tkalački pribor "kakti naimre Sztan jeden y szav Hallat kai k-Stanu kipera tojeszt Berda Nichenije y szve osztale Stvari kaisze knemu Kipera za nyegov Trud i Dangubu".[99] Osim tkalaca udruženih u cehove, bilo je i tkalaca koji su obrt obavljali izvan tih udruga.

U Vojnoj krajini do početka 19. st. u obrte se ubrajalo i ljekarništvo[100], ali ljekarnici Banske krajine nisu bili cehovsko organizirani.

Petrinja je bila prvi grad Banske krajine koja je imala brijačke obrtnike. Poznato nam je da je brijač Petar Dizdar 1795. ispostavio račun od 40 kr. za brijanje umrlog ljekarničkog pomoćnika[101], a 1803. Petrinja je sa 5 brijača i vlasuljara i dalje jedino banovinsko mjesto s cehovski organiziranim brijačima. Od ostalih mjesta Hrvatske krajine, samo je vojni komunitet Ivanić imao 3 priučena brijača, koji su ponajprije radili kao ranarnici (*Baader*).[102] Poznatiji brijači u Petrinji sredinom 19. st. bili su: Gjuro Pokas, Josip Janeković i Antun Tominec. Gumbarski obrt po cijeloj Banskoj krajini ponajviše vode članovi petrinjske obitelji Demerec, a urarski obrt članovi obitelji Nežić. Svi su oni kao majstorski obrtnici bili članovi ceha u Petrinji.

Prema našim istraživanjima, prvi zasada poznati petrinjski knjigoveža bio je Josip Mažgon, koji 1820. ispostavlja račune za uvez cehovskih zapisnika tamošnjem krojačkom cehu. Isti knjigoveža (18. 6. 1848.) uvezuje lončarskom cehu blagajnički zapisnik i prodaje pet knjiga za upis imena članova ceha.[103] Rudolf Bićanić iznosi da je početkom 19. st. u Petrinji bilo čak 14 zlatara, u što opravdano sumnjamo, tim više što u to vrijeme Zagreb ima 4, Varaždin 2, Petrovaradin 1, a jedino Zemun ima 7 zlatara.[104] Mislimo da je prvi zlatar u Banskoj krajini vodio obrt od 1810. godine. Osim sačuvane arhivske građe o petrinjskim cehovima potvrđuje nam to i jedan oglas objavljen u "Banovcu", u kojemu Dragutin Massary petrinjski zlatarski obrtnik u Petrinji od 1860. preporučuje Čslavnom obćinstvu" prvu i najstariju zlatarsku i srebrnarsku radionu u Petrinji i Banovini, koju je Čnjegov otac Antonio Massary, rodom iz Venecije, pod francuskim generalom Marmontom god. 1810. otvorio".[105]

[98] DAS-SACP, GPP-K-11 (2) god. 1818., spis br. 23.

[99] DAS-SACP, GPP-K-17 (8), god. 1832., spis br. 57.

[100] *Nova Hrvatska*, 3. (1943.), 220, 11.

[101] DAS-SACP, GPP-K-10 (1) god. 1795., spis br. 55 F.

[102] J. A. Demian, n. dj., II., 243, 352.

[103] DAS-SACP, sig. GPP-320,XI-b/4.

[104] Rudolf BIČANIĆ, *Doba manufakture u Hrvatskoj i Salvoniji (1750.-1860.),* Zagreb, 1951., 44., tabela br. 2.

[105] *Banovac*, 19. (1907.), 49, 7. 12. 1907, 6.

Zaključak

Obrtnici Banske krajine u cehove se udružuju nakon dobivanja cehovskih povlastica 1773. godine, a sjedište tzv. glavnog ceha bilo je u Petrinji, gospodarskom i vojnom središtu toga djela Vojne krajine.

Vrhovne krajiške vojne vlasti u Beču dobro su uočile prednosti Petrinje, kojoj od druge polovice 18. st. posebnu važnost daje i raskrižje Kupsko-savsko-dunavskog puta. Njezin uspon, ponajviše je bio posljedica onih gospodarskih strujanja koje, koristeći se tim raskrižjem, idu od sjeverozapada (Ptuja, Maribora) preko Petrinje prema jugoistoku preko Kostajnice prema čitavom Balkanskom poluotoku i preko Karlovca prema Jadranskom moru i unutrašnjosti Habsburške Monarhije. Sve te prometno-geografske i ekonomsko-geografske uvjetovanosti nesumnjivo dovode i do demografske prostornosti, posebice od kraja 18. st., kada se pod utjecajem bečkog Dvora i u petrinjskim naseljima teži za oblikovanjem takvih urbanih funkcija, koje će ponajprije koristiti procvatu obrta i trgovine, osnovnim gospodarskim djelatnostima komunitetskoga tipa. Krajem 18. st. Petrinja pored vojnog, postaje i najvažnije obrtničko-trgovinsko središte Banske krajine, te osim cehovskih i sajamskih privilegija 1777. zajedno s Kostajnicom dobiva i položaj vojnog komuniteta, odnosno povlaštenog krajiškoga grada, što ga već uživaju poneki gradovi Vojne krajine.

U Banskoj krajini obrtom su se ponajviše bavili stanovnici vojnih komuniteta Petrinje i Kostajnice, potom Gline, sjedišta Prve banske pukovnije. U znatno manjem opsegu obrtna djelatnost razvijela se u satnijskim sjedištima Dubici, Zrinu i Vojnom Sisku. Dobivanjem cehovskih povlastica (1773.) obrtnici se cehovsko organiziraju u Petrinji, a na prijelazu iz 18. u 19. st. organizacija cehovskog obrtništva počinje u Glini i Kostajnici. Ali cehovi u tim mjestima sve do dvadesetih godina 19. st. djelovali su kao podružnice glavnog ceha u Petrinji.

Na početu 19. st. žitelji Banske krajine bavili su se sa 36 cehovsko organiziranih obrta. Najviše ih je koncentrirano u vojnim komunitetima Petrinji (335) i Kostajnici (108), što je i razumljivo, jer su ti banovinski gradovi položaj povlaštenih krajiških gradova ponajprije dobili radi poticanja i promicanja, dotad nezadovoljavajuće obrtničke i trgovinske djelatnosti u tom dijelu Vojne krajine.

Ali vojni komunitet Petrinja kao urbani nukleus Banske krajine, nije bio samo najjače obrtničko središte Banovine, nego je početkom 19. st. jedno od najjačih obrtničkih središta Vojne krajine, kako po broju obrtnika tako i po broju cehova u koje su petrinjski obrtnici bili udruženi. Vrlo cijenjeni bili su lončari i košarači - koji su svojim proizvodima opskrbljavli gotovo cijelo područje Banske krajine, ostali dio Vojne krajine, ali i Civilne Hrvatske - potom stolari, bravari i posebice mesari, što uostalom najbolje potvrđuje slučaj petrinjske obitelji Gavrilović.

Krajem 50-ih godina 19. st. i u Banskoj krajini cehovima s uspjehom sve više konkuriraju trgovci manufakturnom robom i razvoj industrije. Razvija se nelojalna konkurencija, ugrožava se egzistencija pojedinih obrtnika, a ima i nadriobrta. Sve to utječe na slabljenje cehova, a "carskim patentom" od 20. prosinca 1859. uvodi se sloboda obrta i prestaje utjecaj cehova na otvaranje obrta. Ovim obrtnim redom cehovi se dokidaju i uklanjaju kao smetnja kapitalističkoj organizaciji proizvodnje, a obrtom se mogu, uvjetno rečeno, bez ograničenja i majstorskih ispita baviti sve osobe. Cehovi Banske krajine i petrinjskog vojnog komuniteta 1860. preustrojeni su i uređeni u skladu s novim obrtnim zakonom, prema srodnosti zanata u obrtne zadruge, koje su djelovale gotovo isto kao dokinuti cehovi. Nisu imale zasebnih pravila, a rad u njima organizirao se odredbama Obrtnog zakona iz 1860. godine.[106]

[106] Djelatnost obrtnih zadruga potom je usklađena je sa člankom VIII. od 27. veljače 1872. godine. Svoja pravila obrtne zadruge Petrinje i Kostajnice dobivaju tek nakon 1890. godine. U Petrinji je stoljetna tradicija cehovskog obrtništva nastavljena radom u četiri obrtne zdruge. U prvoj obrtnoj zadruzi udruženi bili su lončari i košaraši, u drugoj: bravari, puškari, kolari, kotlari, kovači, limari, stolari, tokari, dimnjačari, bačvari, klobučari, sapunari, tesari, licitari, pivari, mlinari, češljari, staklari, sedlari, pekari, tapetari, užari i zidari; u trećoj: opančari, mesari, postolari, kožari,

Cehovsko organizirani obrtnici i cehovsko obrtništvo unatoč poznatim slabostima, znatno je pridonijelo gospodarskom razvoju Banske krajine, a krajiškom stanovništvu omogućavalo je izučavanje raznovrsnih zanata, što je bar donekle ublažavalo njihov doista težak položaj.

Mnogo veću korist cehovsko obrtništvo, za razliku od čistih krajišnika, pružalo je stanovnicima vojnih komuniteta Petrinje i Kostajnice, a djelomice i pukovnijskog središta Gline. Očuvana tradicija uloge regionalnih središta u tim gradovima, pozitivno će djelovati na njihov razvoj i poslije razvojačenja Vojne krajine, a dotad postignuti stupanj u razvoju obrtništva i trgovine, pružio im je solidnu osnovu za daljnje sudioništvo u procesima društvene i gospodarske modernizacije na ukupnom ujedinjenom hrvatskom prostoru.

Guild Craftsmanship of Banska krajina and Military Community Petrinja (1777-1871)

In the area of Croatian-Slavonian Military Frontier craftsmen started joining up guilds after guild privileges had been given in the period from 1767 to 1773.

The guild craftsmanship in Banska krajina was regulated by a special diploma of Maria Theresa dated 18 December, 1773. The seat and the centre of the main guild *(Haupt-gränz Zunftlade)* for the whole Banska krajina was in Petrinja and subsidiaries of that united guild at the end of the 18th and the beginning of the 19th century served as an example for making guild privileges in other parts of the Military Frontier.

Petrinja, the military community and the seat of the Second *Ban* Regiment, was the most famous regarding the number of craftsmen, the type of a craft, the quality of craftsmen products and numerosity of guilds. The guild craftsmanship in other places of Banska krajina was significantly behind Petrinja, which is understandable since that privileged Krajina town in Banovina had the best conditions for the development of crafts and trade and the highest military authorities in Vienna recognized it at the right time.

At the beginning of the 19th century, inhabitants of Banska krajina were engaged in 36 guild organised crafts. Petrinja guilds were particularly famous: pottery, the second or so-called German, tailor's and butcher's guild led by excellent butcher's masters from the Gavrilović family. *Opanak* (Balkan peasant footwear) guild was ahead in its number and significance in the Second Military community Banska krajina, while in Glina, the seat of the First Ban Regiment, the most important was a blacksmith-locksmith-carpenter's guild established in 1788 and a tailor's guild established in 1789. Petrinja, the seat of the guild craftsmanship of Banska krajina was one of the strongest craftsmen centres of the whole Military Frontier.

Despite the abolition of guilds (1859), craftsmen of Banska krajina continued with their craft since 1860 according to the common characteristics of crafts in newly established craftsmen cooperatives.

---

krznari i remenari, u četvrtoj: krojači, tkalci, gumbari i brijači. Ove četiri obrtničke zadruge nastale i preuređene iz najstarijih petrinjskih društava, tamošnjih cehova, uz neznatne promjene, u gradu su djelovale do 1945. god., kada ih se kao neprimjerene novoj državi ukida i zabranjuje im se daljnje djelovanje. Slično je bilo je u Glini, Kostajnici i ostalim mjestima Banovine.